

T.C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLER İÇİN
TARİH DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMI

Ortaöğretim
(9, 10 ve 11. Sınıflar)

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMLARI	5
1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI	5
1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ	6
1.2.1. Değerlerimiz	6
1.2.2. Yetkinlikler	6
1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI	8
1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI	9

BÖLÜM 2

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLER İÇİN ÖĞRETİM PROGRAMLARININ FARKLILAŞTIRILMASI	9
2.1. ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLER İÇİN ÖĞRETİM PROGRAMLARININ GEREKÇESİ, FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI	9
2.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARINI FARKLILAŞTIRMA YÖNTEMİ	13

BÖLÜM 3

TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASI	15
3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ FELSEFESİ VE ÖZEL AMAÇLARI	15
3.2. ÖĞRETİM PROGRAMININ ALANA ÖZGÜ BECERİLERİ	17
3.3. ÖĞRETİM PROGRAMINDA DİSİPLİNLER ARASI BAĞLANTILAR	21
3.4. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	22
3.5. DERS KİTABI FORMA SAYILARI VE EBADI.....	24
3.6. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KAZANIM VE SÜRE DAĞILIMI	24
3.7. KAZANIMLARIN YAPISI	26
9. SINIF KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	26
10. SINIF KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	35
11. SINIF KAZANIM VE AÇIKLAMALARI	44

BÖLÜM 1

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, bu bilgiyi günlük hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelikleri bünyesine almış bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları yalnızca bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bir taraftan farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar eden kazanımlara ve açıklamalara, diğer taraftan bütünsel ve bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktılarına yer verilmiştir. Her iki gruptaki kazanım ve açıklamalar da ilgili disiplinin yetkin, güncel, geçerli ve eğitim öğretim sürecinde hayatla ilişkileri kurulabilecek niteliktedir. Bu kazanımlar ve kazanımların sınırlarını belirleyen açıklamaları, sınıflar ve eğitim kademeleri düzeyinde değerler, beceriler ve yetkinlikler perspektifinde bütünlük sağlayan bir bakış açısıyla yalın bir içeriğe işaret etmektedir. Böylelikle üst bilişsel becerilerin kullanımına yönlendiren, anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan, sağlam ve önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş, diğer disiplinlerle ve günlük hayatta değerler, beceriler ve yetkinlikler çevresinde bütünlüğe bir öğretim programları toplamı oluşturulmuştur.

1.1. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ AMAÇLARI

Öğretim programları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesi'nde ifade edilen "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları" ile "Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri" esas alınarak hazırlanmıştır.

Eğitim ve öğretim programlarıyla sürdürülen tüm çalışmalar; okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde birbirini tamamlayıcı bir şekilde aşağıdaki amaçlara ulaşmaya yöneliktir:

1. Okul öncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duyuşsal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek,
2. İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak,
3. Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, "Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ)"nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak,
4. Ortaöğretileri tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, millî ve manevi değerleri benimseyip bunları hayat tarzına dönüştürmüş, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, TYÇ'de ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamaktır.

1.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARININ PERSPEKTİFİ

Eğitim sistemimizin temel amacı, değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme ve öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla geçicidir ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir.

1.2.1. Değerlerimiz

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.

Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi, değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. Eğitim programı; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır.

Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme ve öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle hem de diğer kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır.

1.2.2. Yetkinlikler

Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik hayatta ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler TYÇ’de belirlenmiştir. TYÇ sekiz anahtar yetkinlik belirlemekte ve bu yetkinlikleri aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- 1. Ana Dilde İletişim:** Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır.
- 2. Yabancı Dillerde İletişim:** Çoğunlukla ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşmakta olup duygu, düşünce, kavram, olgu ve görüşleri hem sözlü hem de yazılı olarak kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi uygun bir dizi sosyal ve kültürel bağlamda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisine dayalıdır. Yabancı dillerde iletişim, aracılık etme ve kültürler arası anlayış becerilerini de gerektirmektedir. Bireyin yeterlilik seviyesi, bireyin sosyal ve kültürel geçmişi, çevresi, ihtiyaçları ve ilgilerine bağlı olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma boyutları ile farklı diller arasında değişkenlik gösterecektir.
- 3. Matematiksel Yetkinlik ve Bilim / Teknolojide Temel Yetkinlikler:** Matematiksel yetkinlik, günlük hayatta karşılaşılan bir dizi problemi çözmek için matematiksel düşünme tarzını geliştirme ve uygulamadır. Sağlam bir aritmetik becerisi üzerine inşa edilen süreç, faaliyet ve bilgiye vurgu yapılmaktadır. Matematiksel yetkinlik, düşünme (mantıksal ve uzamsal düşünme) ve sunmanın (formüller, modeller, kurgular, grafikler ve tablolar) matematiksel modlarını farklı derecelerde kullanma beceri ve isteğini içermektedir.

Bilimde yetkinlik, soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmek amacıyla doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi varlığına ve metodolojiden yararlanma beceri ve arzusuna atıfta bulunmaktadır. Teknolojide yetkinlik, algılanan insan istek ve ihtiyaçlarını karşılama bağlamında bilgi ve metodolojinin uygulanması olarak görülmektedir. Bilim ve teknolojide yetkinlik, insan etkinliklerinden kaynaklanan değişimleri ve her bireyin vatandaş olarak sorumluluklarını kavrama gücünü kapsamaktadır.
- 4. Dijital Yetkinlik:** İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir.
- 5. Öğrenmeyi Öğrenme:** Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir. Bu yetkinlik, bireyin var olan imkânları tanıyarak öğrenme ihtiyaç ve süreçlerinin farkında olmasını ve başarılı bir öğrenme eylemi için zorluklarla başa çıkma yeteneğini kapsamaktadır. Yeni bilgi ve beceriler kazanmak, işlemek ve kendine uyarlamak kadar rehberlik desteği aramak ve bundan yararlanmak anlamına da gelir. Öğrenmeyi öğrenme, bilgi ve becerilerin ev, iş yeri, eğitim ve öğretim ortamı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılması ve uygulanması için önceki öğrenme ve hayat tecrübelerine dayanılması yönünde öğrenenleri harekete geçirir.
- 6. Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler:** Bu yetkinlikler, kişisel, kişiler arası ve kültürler arası yetkinlikleri içerir; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için bireyleri donatmaktadır.

7. **İnisiyatif Alma ve Girişimcilik:** Bireyin düşüncelerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder. Yaratıcılık, yenilik ve risk almanın yanında hedeflere ulaşmak için planlama yapma ve proje yönetme yeteneğini de içerir. Bu yetkinlik, herkesi sadece evde ve toplumda değil işlerine ait bağlam ve şartların farkında olabilmeleri ve iş fırsatlarını yakalayabilmeleri için aynı zamanda iş hayatında desteklemekte; toplumsal ve ticari etkinliklere girişen veya katkıda bulunan kişilerin ihtiyaç duydukları daha özgün bilgi ve beceriler için de bir temel teşkil etmektedir. Etik değerlerin farkında olmayı ve iyi yönetişimi desteklemeyi de kapsar.
8. **Kültürel Farkındalık ve İfade:** Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak görüş, deneyim ve duyguların yaratıcı bir şekilde ifade edilmesidir.

1.3. ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI

Hiçbir insan, bir başkasının birebir aynısı değildir. Bu sebeple, öğretim programlarının ve buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinin “herkese uygun”, “herkes için geçerli ve standart olması” insanın doğasına terstir. Buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır. Öğretim programları bu açıdan bir yol göstericidir. Öğretim programlarından ölçme değerlendirmeye ait bütün unsurları içermesini beklemek gerçekçi bir beklenti olarak değerlendirilemez. Eğitimde çeşitlilik; birey, eğitim düzeyi, ders içeriği, sosyal ortam, okul imkânları vb. iç ve dış dinamiklerden ciddi şekilde etkilendiği için, ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmen ve eğitim uygulayıcılarından beklenir. Bu noktada özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.

Bu bakış açısından hareketle öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yön veren ilkeleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Ölçme ve değerlendirme çalışmaları öğretim programının tüm bileşenleri ile azami uyum sağlamalı, kazanım ve açıklamaların sınırları esas alınmalıdır.
2. Öğretim programı, ölçme sürecinde kullanılacak ölçme araç ve yöntemleri açısından uygulayıcılara kesin sınırlar çizmez, onlara sadece yol gösterir. Ancak tercih edilen ölçme ve değerlendirme araç ve yönteminde, gereken teknik ve akademik standartlara uyulmalıdır.
3. Eğitimde ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır ve eğitim süreci boyunca yapılır. Ölçme sonuçları tek başına değil izlenen süreçlerle birlikte bütünlük içinde ele alınır.
4. Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir. Öğrencinin akademik gelişimi tek bir yöntemle veya teknikle ölçülüp değerlendirilmez.
5. Eğitim sadece “bilme (düşünce)” için değil, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez.
6. Çok odaklı ölçme değerlendirme esastır. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları, öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilir.
7. Bireylerin ölçme ve değerlendirmeye konu olan ilgi, tutum, değer ve başarı gibi özellikleri zamanla değişebilir. Bu sebeple söz konusu özellikleri tek bir zamanda ölçmek yerine süreç içindeki değişimleri dikkate alan ölçümler kullanmak esastır.

1.4. BİREYSEL GELİŞİM VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak bütün bileşenler arasında ahengi dikkate alan harmonik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu bağlamda bazı temel gelişim ilkelerine değinmek yerinde olacaktır.

Öğretim programları, insan gelişiminin belirli bir dönemde sonlanmadığı ve gelişimin hayat boyu sürdüğü ilkesi ile hazırlanmıştır. Bu sebeple öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini dikkate alarak destekleyici önlemler alınması önerilmektedir.

Gelişim, hayat boyu sürse de tek ve bir örnek yapıda değildir. Evreler hâlinde ilerler ve her evrede bireylerin gelişim özellikleri farklıdır. Evreler de başlangıç ve bitişleri açısından homojen değildir. Bu sebeple programlar olabildiğince bunu göz önünde bulunduran bir hassasiyetle yapılandırılmıştır. Programların amaçlarını ve kazanımlarını gerçekleştirme sürecinde gerekli uyarlamaların öğretmen tarafından yapılması beklenir.

Gelişim dönemleri ardışık ve değişmeyen bir sıra izler. Her evrede olup bitenler takip eden evreleri etkiler. Öte yandan bu ardışıklık belirli yönelimlerle karakterize edilir: basitten karmaşığa, genelden özele ve somuttan soyuta doğru gelişim gibi. Program geliştirme sürecinde söz konusu yönelimler hem bir alandaki yeterliliği oluşturan kazanım ve becerilerin ön şart ve ardıllığı noktasında dikkate alınmış hem de sınıflar düzeyinde derslerin dağılımlarında ve birbirleriyle ilişkilerinde göz önünde bulundurulmuştur.

Gelişim hayat boyu sürmekle birlikte bu gelişimin hızı evrelere göre değişkendir. Hızın yüksek olduğu zamanlar gelişim açısından riskli ve kritik zamanlardır. Bu sebeple öğretmenlerin gelişim hızının yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin durumuna daha duyarlı davranması beklenir. Söz gelimi ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik dönemdir ve eğitim bu dönemde kimlik edinimini destekleyici sosyal etkileşimleri artırır ve yönetir.

Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinindedir. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve ayrıca düşünce gelişiminden etkilenir. Bu sebeple öğretmenlerden, öğrencinin edindiği bir kazanımın, gelişimde başka bir alanı da etkileyeceğini dikkate almaları beklenir.

Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar, ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar. Bireyler hem başkalarından farklılık gösterir hem de kendi içindeki özellikleri ile farklıdır. Örneğin bir bireyin soyut düşünme yeteneği güçlü iken aynı bireyin resim yeteneği zayıf olabilir.

BÖLÜM 2

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLER İÇİN ÖĞRETİM PROGRAMLARININ FARKLILAŞTIRILMASI

2.1. ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLER İÇİN ÖĞRETİM PROGRAMLARININ GEREKÇESİ, FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI

Özel yetenekli öğrencilerin eğitimi alanı, son yüzyılda yapılan bilimsel çalışmaların öncülüğünde kendine ait öğretimsel kimliği olan yeni bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Özel yeteneklerin eşsiz toplumsal değeri ve özel yetenekli öğrenciler için geliştirilen özel öğretim programlarının genel öğretim programlarından özgün bir şekilde farklılaşması, bu kimliğin ortaya çıkışında ayrı bir rol oynamıştır. Genel öğretim

programlarının özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde çeşitli yönleriyle yetersiz kalması ilk ve ortaokul yıllarında yetenek kayıplarının oluşması na neden olmaktadır. Bu olgu, dünya genelinde özel yetenekli öğrenciler için özel eğitim modellerinin geliştirilmesinin temel gerekçesini oluşturmuştur. Özel yetenekli öğrenciler için geliştirilen standart bir programın bu öğrencilerin gelişim ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olacağı düşüncesi, tüm bu programların temel hipotezi olmuştur.

Özel yeteneklilerin eğitimi alanını çeşitli öğretim programı kuramları şekillendirmiştir. Bu kuramlar, özel yetenekliler için öğretim programlarına ilişkin güçlü felsefi yaklaşımlar sunmaktadır. Birincil yaklaşım öğretim programının bilişsel süreçlerin gelişimi olarak kabul edilmesidir. Bu yaklaşım süreç becerilerinin geliştirilmesi üzerine odaklanmış ve öğretim programının ileri düşünme becerileri etrafında organize edilmesine öncülük etmiştir. İkinci felsefi yaklaşım da beceri merkezlidir ancak öğretim programını öğrenmeye ilişkin standart girdiler ve çıktılar etrafında organize etmektedir. Eğitimin bir sonucu olarak beceri ve başarıdaki gelişimi belirlemek için ölçülebilir çıktılar merkeze almaktadır. Çocuk merkezli olan felsefi yaklaşımda ise öğretim programının kişisel anlamına ağırlık verilmektedir. Bu yaklaşım, bireysel ihtiyaçlara göre şekillendirilmiş öğretim programına değer verir. Özel yeteneklilerin eğitimini etkileyen üçüncü felsefi yaklaşıma göre öğretim programı sosyal yapılandırma olarak görülmektedir. Öğretim programları, sosyal değişimin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Eğitimin toplumsal katılımı, sorumluluğu ve değişimi desteklemesi beklenmektedir. Bu yaklaşım kültür merkezli öğretim programlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Özel yetenekli öğrencilere yönelik özel öğretim programlarının ana ilkesi, bu programların sağlamayı hedeflediği öğrenme deneyimlerinin genel öğretim programlarının sağladığı deneyimlerden nitel olarak farklı olmasıdır. Nitel farklılığı tanımlamak her ne kadar görelisi olsa da özel yetenekli öğrencileri özel yapan özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun farklılaştırmaların yapılması nitel farklılık üzerine oluşan genel bir uzlaşıdır. Bu özellikler arasında gelişim, öğrenme, biliş, motivasyon ve ilgi gibi bireye özgü özelliklerde var olan nitel ve nicel farklılıklar gösterilebilir. Farklılaştırılmış öğretim programı, genel öğretim programlarının sağlamadığı ileri düzeyde bilişsel ve duyuşsal kavramları, konuları, süreçleri ve özel yetenekli öğrencilerin öğrenme stillerine uygun stratejileri kapsar.

Özel yetenekli öğrencilere yönelik öğretim programlarının genel öğretim programlarından nitel olarak farklılaştırılması; programın içerik, süreç ve ürün boyutlarıyla yapılabilmektedir. Özel yetenekli öğrenciler için özel öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde söz konusu üç temel boyut kullanılmış ve bu boyutlar aşağıda ele alınan ilkeleri yanıtacak şekilde farklılaştırılmıştır. Ayrıca geliştirilen yeni programlar bu ilkeler ölçüt alınarak değerlendirilmiştir..

2.1.1. İçerik Boyutu

İçerik boyutu; öğrencilere kazandırılması planlanan kavramları, yaklaşımları, kuramları, fikirleri ve diğer bilgi türlerini kapsamaktadır. İçerik figüratif, sembolik, semantik ve davranışsal bilgi türlerinden oluşabilir. Figüratif bilgi objeler, şekiller, resimler ve grafik gibi figürlerden; sembolik bilgi harfler, rakamlar ve matematiksel sembollerden; semantik bilgi sözcükler ve fikirlerden; davranışsal bilgi duygular ve algılar gibi davranışlardan oluşur. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimi için geliştirilen öğretim programlarının içerik boyutu sayılan ilkeleri içermelidir:

1. **Soyutluk:** Daha az veri düzeyinde bilgiye, daha çok soyut kavramlara ve genellemelere yer verilmelidir. Bilgi; veri-olgu, kavram, genelleme-ilke ve teori türlerini kapsamalıdır.
2. **Karmaşıklık:** İçerikte yer alan teoriler ve genellemeler; soyut kavramları, genellemeler arası ilişkileri, ilkeleri ve disiplinler arası bağlantıları kapsamalıdır.

3. **Çeşitlilik:** Genel öğretim programlarındaki konu ve temaların yanı sıra zenginleştirilmiş sıra dışı konulara, temalara ve diğer disiplinlere yer verilmelidir.
4. **Organizasyon:** İçerik disiplinler arası bağlantılarla kapsamlı kavram, genelleme ve teoriler etrafında inşa edilmelidir.
5. **Seçkin Kişiler:** Programlar dehaların ve seçkin kişilerin bireysel, sosyal ve mesleki özelliklerini, başarılarını, başarısızlıklarını, sorunla başa çıkma yollarını içermelidir.
6. **Yöntemler:** Disiplinlere özgü araştırma yöntemleri teorik ve uygulamalı olarak ele alınmalı, yöntem bilgisi verilmelidir.

2.1.2. Süreç Boyutu

Süreç boyutu, öğretim programının içeriğinin öğretilme yolları ve öğrencilerin bilgiyi öğrenme, kullanma ve çıktıya dönüştürme biçimleri ile ilişkilidir. Süreç farklılaştırması öğrencilerin öğrenme etkinliklerinde kullandıkları öğrenme ve düşünme türlerini, öğretimin hızını, öğrencilerin mantıksal yaklaşım biçimlerini, akıl yürütmelerini, keşif yoluyla öğrenmelerini, araştırma yöntemlerini ve öğretim yollarının çeşitliliğini kapsamaktadır. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimi için geliştirilen öğretim programlarının süreç boyutu aşağıdaki ilkeleri içermelidir:

1. **İleri Düzeyde Düşünme Becerileri:** Programlar, öğrencilerin mevcut bilgileri yeniden kavramsal-laştırmaları ve yeni bilgi üretmeleri için sorgulayıcı, üretken ve sentezleyici düşünme becerilerinin geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamalıdır. Anlama ve hatırlama gibi temel düzeyde düşünme becerilerine daha az; analiz, sentez ve değerlendirme gibi ileri düzeyde düşünme becerilerine daha çok yer verilmelidir. Öğretim programları sorgulayıcı düşünme ve yaratıcı düşünme gibi öğrenciler için ileri düzeyde düşünme uygulamaları sunmasının yanı sıra öğretmenler için de öğretimde eleştirel bir bakış açısı kazandırmalıdır.
2. **Açık Uçluluk:** Çoğul düşünmeyi teşvik eden ve kullanımını gerektiren problemlere ve etkinliklere yer verilmelidir.
3. **Keşifçi Öğrenme:** Öğretim programları, öğrencilere bilginin sürekli değiştiğini keşfetmelerine ve yeni bilgi edinimini bir davranış hâline getirmelerine yardımcı olmalıdır. Keşif yoluyla öğrenmeyle yakından ilişkili olan gözlemleyerek, yaparak, deneyerek, veri toplayarak ve bu verilere dayanarak bilgi, fikir, ilke, genelleme ve anlam oluşturmaya dayalı süreç becerilerine yer verilmelidir. Öğrenme etkinliklerinde gözlemlenme, sınıflama, betimleme, yordama ve genelleme gibi hem birincil hem de ikincil zihinsel süreçler yer almalıdır.
4. **Kanıtı Dayalı Akıl Yürütme:** Programlar, akıl yürütmeyi destekleyen açıklama ve örneklendirme gibi kanıtı dayalı akıl yürütme süreçlerini içermelidir.
5. **Seçme Özgürlüğü:** Öğretim programları, öğrencinin seçimine dayalı öğrenmeyi ve gelişimi teşvik etmelidir. Programlarda, öğrencilere karar alma ve tercih yapma fırsatı veren kazanımlar bulunmalıdır. Öğrencinin öğrenme yolu yalnızca öğretmen tarafından değil öğrencinin kendisi tarafından da belirlenmelidir.
6. **Araştırma Yöntemleri:** Öğretim programları, disipline özgü araştırma yöntemlerinin kullanımını gerektiren süreç becerilerini içermelidir. Gözlem yapma, verileri ve bilgiyi sınıflandırma, araştırma bulgularını yorumlama ve yorumlara temel oluşturan bilimsel kanıtları değerlendirme becerilerine yer verilmelidir.
7. **Öğretimin Hızı:** İçerik, özel yetenekli öğrencilerin öğrenme ve gelişim hızına uygun bir hızda verilmelidir. Tekrarlayan ve örtüşen içerik daraltılarak yerine farklılaştırılmış içerik eklenmelidir.

8. **Süreç Çeşitlendirmesi:** Öğretim programları, öğrenme sürecinde çeşitlilik oluşturacak şekilde tasarlanmalıdır. Doğrudan anlatım, film gösterimi, geziler, seminerler, çalıştaylar, bilgisayar destekli öğretimler, yapılandırılmış tartışmalar, bireysel çalışmalar, grup çalışmaları, keşifçi öğrenmeler, proje temelli öğretim, uzman mentörlüğü ve gözlemi, saha gezileri gibi çeşitli öğretim yöntemlerinin kullanımını gerektiren kazanımlara yer verilmelidir.
9. **Grup Etkileşimi:** Programlar akran öğretimini destekleyecek şekilde tasarlanmalı, grup çalışmalarında liderlik ve iletişim becerilerini destekleyen kazanımlara yer verilmelidir.

2.1.3. Ürün Boyutu

Ürün, öğrenme sonucunda ortaya çıkan soyut ve somut çözümler ve davranışlardır. Fikirler, problem çözümleri, uygulamalar, raporlar, fotoğraflar, görsel veya işitsel programlar, şiirler, romanlar, besteler, danslar ya da resimler öğrenci ürünlerine örnek olarak verilebilir. Özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde öğretim programlarının ürün boyutu aşağıdaki ilkeleri yansıtmalıdır:

1. **Gerçek Yaşam Problemleri:** Ütopik, yapmacık sorunlar ve projeler yerine kişisel, yerel, ulusal ya da evrensel olarak öğrencilerin ilgisini çeken problemlere ve proje konularına yer verilmelidir. Projelerin öğrenciler için kişisel anlamı olmalıdır. Uzun soluklu projeler yerel sorunların çözümüne ilişkin olmalıdır.
2. **Problem Keşfi:** Ürünler, problem keşfine dayanmalıdır. Öğrenciler kendilerine sunulan problemlerin yanı sıra kendi keşfettikleri problemlerin çözümüne yönelik ürünler veya projeler üzerinde çalışmalıdır.
3. **Gerçek Hedef Kitle:** Projeler ve ürünler yalnızca öğretmene ve sınıfa sunulmak üzere geliştirilmeli; okul yönetimi, belediye, sanat galerisi, yayınevi ve sivil toplum kuruluşları gibi gerçek hedef kitleleri ve toplulukları kapsamalıdır.
4. **Ürün Değerlendirmesi:** Ürünlerin değerlendirilmesinde ölçüt olarak profesyonel ürünlerde aranan nitelikler kullanılmalıdır. Öğrencilerin değerlendirme ölçütlerini kendilerinin de belirlemeleri ve öz değerlendirme yapmaları sağlanmalıdır.
5. **Sentez Ürün:** Özet veya taklit ürün değil, yeniden yorumlama, detaylandırma, geliştirme, birleştirme ya da farklılaştırma yolları ile elde edilen sentez niteliğinde ürünlere odaklanılmalıdır.
6. **Üründe Çeşitlilik:** Programlar tek tip yerine üründe çeşitliliği teşvik etmelidir. Geliştirecekleri ürünlere öğrencilerin kendilerinin de karar verme hakları olmalıdır.
7. **İletişim Öğeleri:** Programlar, öğrencilerin güçlü yanlarını kullanarak ürün ve projelerini hedef kitleyi ikna edecek şekilde sunumlarını teşvik eden öğeler içermelidir.

2.2. ÖĞRETİM PROGRAMLARINI FARKLILAŞTIRMA YÖNTEMİ

Özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde genel kabul gören yaklaşım; bu öğrencilere yönelik programların genel öğretim programlarından kopuk olmaması, aksine genel öğretim programlarının üzerine inşa edilmesi yönündedir. Bu yaklaşıma paralel olarak genel öğretim programları daraltma, zenginleştirme ve hızlandırma stratejileri kullanılarak farklılaştırılmış ve yeni özel öğretim programları geliştirilmiştir.

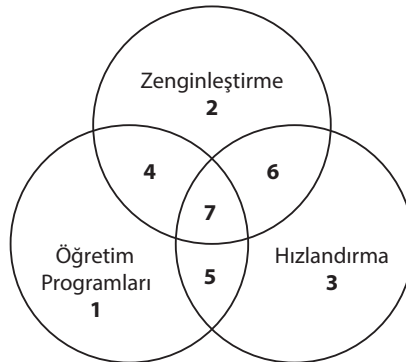
Genel öğretim programlarında zenginleştirme ve hızlandırmaya yer açmak için programlarda iki şekilde daraltma yapılmıştır: Genel öğretim programlarında bazı kazanımlara ayrılan süre, özel yetenekli öğrencilerin öğrenme hızı dikkate alınarak azaltılmıştır. Özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde yetersiz bulunan ve yer almadığında programların yapısına zarar vermeyen kazanımlar ise programlardan çıkartılmıştır.

Programları zenginleştirmek amacıyla özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde etkililiği bilimsel araştırmalarla kanıtlanmış öğretim programı modelleri ve her öğretim programının ilişkili olduğu disiplinlere özgü modeller kullanılmıştır. Programların geliştirilmesi yalnızca bir kurama veya modele dayandırılarak sınırlandırılmamış, farklı modellerin yer aldığı sentezleyici bir yaklaşım ile gerçekleştirilmiştir. Bu modellerde yer alan genel beceriler alana özgü bilgi ile harmanlanarak öğretim programlarına özgü kazanımlara dönüştürülmüş, öğrenme alanlarının ve ünitelerin bütünlüğünü bozmadan içeriğine uyarlanarak programlara eklenmiştir.

Programlarda hızlandırmaya yer verilmiştir. Genel öğretim programlarında üst sınıflarda yer alan bazı kazanımlar özel yetenekli öğrencilerin öğrenme hızı dikkate alınarak alt sınıflara çekilmiştir. Bazı ünitelerde ise bir kazanımın kapsamı genişletilerek üst sınıftaki uzantısı çıkartılmıştır. Kazanım bazında hızlandırmalarda öğrenme alanının veya ünitenin bütünlüğü korunmuştur.

Öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde, Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programları, zenginleştirme modelleri ve hızlandırma yöntemi kullanılarak Şekil 1'de görüldüğü gibi yedi alandan oluşan şema oluşturulmuştur. Bu şemaya uygun olarak aşağıda sıralanan yedi alanda kazanım üretilmiştir:

1. Öğrenme alanı, ünite veya kazanımlar olduğu gibi korunmuştur.
2. Tamamen yeni öğrenme alanı, ünite veya kazanım geliştirilerek zenginleştirme yapılmıştır.
3. Üst sınıftan öğrenme alanı veya ünite çekilerek hızlandırma yapılmıştır.
4. Öğrenme alanına veya üniteye modellere uygun yeni kazanımlar eklenerek ve mevcut kazanımlar modellere göre farklılaştırılarak zenginleştirme yapılmıştır.
5. Öğrenme alanına veya üniteye üst sınıflardan kazanım eklenerek hızlandırma yapılmıştır.
6. Tamamen yeni öğrenme alanı, ünite ve kazanım geliştirilerek ve bu öğrenme alanlarına veya ünitelere üst sınıflardan kazanımlar eklenerek zenginleştirme ve hızlandırma birlikte yapılmıştır.
7. Öğrenme alanına veya üniteye modellere uygun yeni kazanımlar eklenerek ve üst sınıflardan kazanım çekilerek hızlandırma ve zenginleştirme birlikte yapılmıştır.

Şekil 1. Program Farklılaştırma Şeması

2.2.1. Disiplinler Arası Bağlantıların Kurulması

Bütün öğretim programlarında disiplinler arası bağlantılar kurulmuştur. Bu çalışma belirli bir yöntem göre yapılmıştır. Öncelikle program geliştirme grupları kendi disiplinlerine ait öğretim programlarını geliştirirken aynı zamanda diğer öğretim programlarının ilişkili olduğu disiplinleri de dikkate alarak kendi programları için disiplinler arası kazanımlar yazmışlardır. Bütün öğretim programları tamamlandıktan sonra program geliştirme grupları diğer öğretim programlarının kazanımlarını tek tek inceleyerek kendi programları ile ilgili olan kazanımları belirlemiştir. Grupların kendi programları için disiplinler arası kazanım geliştirme ve diğer öğretim programlarıyla kendi programlarını ilişkilendirme çalışmaları tamamlandıktan sonra her bir grup diğer öğretim programlarını tekrar inceleyerek disiplinler arası bağlantı kazanımları geliştirmiştir. Bu kazanımlar aşağıda yer alan üç türden oluşmuştur:

1. İki disiplin arasında bağlantı kuran yeni kazanımlar yazılmıştır.
2. Bir öğretim programında bulunan kazanım, disiplinler arası bağlantı oluşturacak şekilde düzenlenmiştir.
3. Kazanım açıklamalarına ekleme yapılarak kazanım disiplinler arası yapılmıştır.

2.2.2. Kademeler Sınıflar ve Disiplinler Arası Uyum Kontrolleri

Öğretim programları; kademeler, sınıflar ve disiplinler arası uyum açısından incelenerek kazanımların dikey ve yatay kontrolleri ve düzenlemeleri yapılmıştır. Bu süreçte her bir öğretim programında yer alan kazanımların ön koşul ve ardıl becerileri kontrol edilmiştir. Öncelikle kazanımlar her öğretim programında sınıf içi ön koşulluk ve ardılık yönüyle incelenerek kazanım sıraları düzenlenmiştir. Daha sonra aynı işlem sınıflar arası ve kademeler arası yapılmıştır. Bir öğretim programındaki kazanımlar sınıfa göre tablolaştırıldıktan sonra her bir kazanımın alt ve üst sınıf uzantıları incelenmiştir. Alt veya üst sınıftaki uzantısı gereksiz bulunan kazanımlar çıkartılmış, örtüşen kazanımlar yeniden düzenlenmiştir. Alt veya üst sınıfta uzantısı bulunması gereken ama olmayan kazanımlar programlara eklenmiştir. Bu çalışmalarla kazanımların sınıflar arası değişimi, gelişimsel bakımdan ve kazanımın yer aldığı disiplinin yapısına uygun olarak düzenlenmiştir.

Bütün öğretim programlarında disiplinler arası kontroller ve düzenlemeler yapılmıştır. Her bir öğretim programının çalışma grubu diğer öğretim programlarının kazanımlarını inceleyerek kendi öğretim programlarının kazanımları ile veya öğretim programlarının ilişkili olduğu disiplin ile çelişen kazanımları belirlemiştir. Ayrıca disiplinler arası becerilerin ön koşulluğu ve ardılığı kontrol edilmiştir. Bir öğretim programındaki bir kazanımın edinimi, başka bir öğretim programındaki bir kazanımın (ön koşul) edinimine bağlı olan kazanımlar saptandıktan sonra grupların ortak çalışmasıyla bu kazanımların sınıfı ve kapsamı belirlenmiştir.

2.2.3. Öğretim Programlarının Yeterliklerinin Değerlendirilmesi

Öğretim programlarının geliştirilme sürecinde program değerlendirmesi aşama aşama yapılmıştır. Değerlendirmede daha önce incelenen ve Tablo 1'de yer alan özel yeteneklere yönelik hazırlanan 22 adet öğretim programının ilkeleri ölçüt olarak kullanılmıştır. Her sınıf düzeyinde yer alan ünitelerin ve öğrenme alanlarının içerik, süreç ve ürün boyutları bu ölçütler kullanılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme tamamlandıktan sonra sınıf düzeyinde her bir öğretim programının bu ölçütleri ne düzeyde karşıladığı saptanmış, yetersiz bulunan boyutlarda veya öğretim programının tamamında ek farklılaştırmalar yapılmıştır.

Tablo 1. Öğretim Programlarını Değerlendirme Rubriği

Ünite / Öğrenme Alanı	Öğretim Programı Farklılaştırma İlkeleri																									
	İçerik							Süreç							Ürün											
	Veri-Olgu	Kavram	Genelleme	Teori	1. Soyutluluk	2. Karmaşıklık	3. Çeşitlilik	4. Organizasyon	5. Seçkin Kişiler	6. Yöntemler	1. İleri Düzey Düşünme	2. Açık Uçluluk	3. Keşifçi Öğrenme	4. Kanıt Dayalı Akıl Yürütme	5. Seçme Özgürlüğü	6. Süreç Çeşitlendirmesi	7. Araştırma Yöntemleri	8. Öğretimin Hızı	9. Grup Etkileşimi	1. Gerçek Yaşam Problemleri	2. Gerçek Hedef Kitle	3. Ürün Çeşitlendirmesi	4. Sentez Ürün	5. İletişim Ögeleri	6. Problem Keşfi	7. Ürün Değerlendirmesi
1.																										
2.																										
3.																										
4.																										

BÖLÜM 3

TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASI

3.1. ÖĞRETİM PROGRAMININ FELSEFESİ VE ÖZEL AMAÇLARI

XIX. yüzyılda milli devletlerin ortaya çıkmasından sonra genel eğitim kurumlarına verilen en önemli görevlerden biri, millî kimliğe sahip, vatandaşlık bilinci üst düzeye çıkarılmış bireyler yetiştirmektir. Bu doğrultuda dil ve edebiyatın yanı sıra Tarih derslerine de önemli bir işlev yüklenmişti. Dönemin en önemli anlayışı, tarihçiler tarafından ortaya konulan geçmişteki olay ve olguların öğrencilere geleneksel tarih öğretimi yoluyla aktarılmasıydı. Devlet ve siyasi kurumlar bu sürecin belirleyicileriydi. XX. yüzyılın son çeyreğinde gelişen yeni tarih öğretimi anlayışında ise, bilgi aktarımı arka plana atılmış, bilişsel, entelektüel, kültürel amaçlar ön plana çıkarılmış, insan haklarına ve farklılıklara saygılı, bilinçli vatandaş olma ve kolektif bilinç kazandırma olguları üzerinde durulmuştur. Sivil toplum örgütleri, sürecin önemli paydaşları hâline getirilmiştir.

Öğrencilere, tarih bilimine özgü çeşitli yeterlilik ve beceriler kazanmaları amacıyla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, bu bilimin doğasına uygun olarak fen ve sosyal bilimlerinin farklı dallarının perspektif ve terminolojilerinden yararlanılarak yapılandırılmıştır. Tarih bilimine geçmiş, bugün ve gelecek ilkesi doğrultusunda bakılarak, toplumsal değerlerin oluşturulması yoluna gidilmiştir. Öğrencilerin tarihî olgu ve olayların birbirleriyle ilişkilerini sorgulama, analiz etme, farklı bakış açılarına göre değerlendirme ve eleştirel yaklaşma becerilerini geliştirme anlayışı ön planda tutulmuştur.

Tarih Dersi Öğretim Programı, tarih derslerinde üst düzey düşünmeyi sağlamaya, tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeye odaklanmakta; bu şekilde tarih disiplininin amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir.

Kronolojik ve tematik anlayışların bir araya getirildiği bir yaklaşımla düzenlenen öğretim programıyla,

öğrenenlerin aktif olarak rol aldığı bir öğrenme ortamında tarihi bilginin yapılandırılması amaçlanmıştır.

Özel yeteneklilere yönelik Tarih Dersi Öğretim Programı, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okutulması önerilen tarih öğretimi programına paralel olarak hazırlanmıştır. Önceki öğretim programlarından farklı olarak özel yetenekli öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Program kapsamında yer alan kazanımlar, öğrencilerin Tarih dersine aktif bir şekilde katılmalarını sağlayarak, dersin farklı etkinlikler çerçevesinde yapılmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, öğretimin öğrenci merkezli ve öğrenme sürecinde öğrencinin etkin bir rol üstlenmesini sağlayacak şekilde planlanmasına alt yapı oluşturmaktadır. Kazanımlar aracılığıyla öğrencilerin bilgi, beceri ve değerleri edinmelerine yönelik bir öğretim sürecinin oluşturulmasına fırsat sunulmaktadır.

Öğretim programının içeriği hazırlanırken konu bakımından kavram ve olgulara dair soyut temalara ilişkin somut tarihî örneklerde Türk, İslam ve Anadolu tarihlerine ağırlık verilmiştir. Amaç bakımından ise tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak kanıt kullanımı, sorgulama (sebeup, sonuç, süreç, kanıt, zaman, mekân, insan vb.), çok yönlü bakış gibi unsurlar üzerinde durularak tarih disiplininin yöntemi üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken de disiplinler arası bir anlayış benimsenmiştir. Bu yaklaşımla hazırlanan Tarih Dersi Öğretim Programı, aşağıda sıralanan amaçları gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir:

Bu programla öğrencilerin;

1. Tarihî olay ve olguları araştırma yöntemini kavramaları,
2. Disiplinlerarası ilişki kurmaları, olaylar arasında karşılaştırma yapmaları,
3. Geçmişten bugüne insanlığın birikimini ve mirasını kavramaları,
4. İnsanlık / dünya, Türk ve Türkiye (Anadolu) tarihinin farklı dönemlerini anlamak için gereken kavram, olay, olgu, kişi ve kurum bilgilerini kazanmaları,
5. Türk, İslam ve Türkiye tarihinde rol oynamış önde gelen siyasi ve sosyal teşekküller ile önemli şahsiyetleri tanımaları,
6. Yaşadıkları toplum, ülke ve dünyanın bugünlere nasıl geldiğinin farkındalığını kazanarak, günümüzde olup bitenleri yorumlamayı ve geleceğe yönelik bakış açısı oluşturabilmeyi kapsayan bir tarih bilinci geliştirmeleri,
7. İnsanlık tarihi bağlamında Türk milletinin ve Türk kültürünün geçmişten bugüne serüvenini takip etmeleri ve anlamaları,
8. Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavramaları, benimsemeleri ve bunları davranışlarına yansıtmaları,
9. Tarihî bir olay veya olgunun yerel, ulusal ve uluslararası boyut ve etkileşimleri olduğu konusunda farkındalık oluşturmaları,
10. Tarihî olayların, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini özelliklerini yansıttığını ve bu nedenle bir olayı değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin koşullarını dikkate almanın gerekliliğini kavramaları,
11. Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtlarla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları,
12. Millî kimlik ve aidiyet duygularını geliştirerek Türkiye'nin küreselleşen dünya içindeki yerini ve rolünü kavramaları,

13. Geçmişin tarihî bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi hâline getirmeleri,
14. Belirli bir tarihî olay veya olgunun farklı bakış açıları veya tarih görüşleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde değerlendirilip yorumlanabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları ve bu farklı anlayışlara saygı duymaları,
15. Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması ve sürdürülmesinin yanı sıra millî kimliğin oluşmasında ortak tarihin rolünü kavrayarak kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmeleri, amaçlanmaktadır.

3.2. ÖĞRETİM PROGRAMININ ALANA ÖZGÜ BECERİLERİ

Tarihsel düşünme becerileri olarak ifade edilen alana özgü beceriler; öğrencilerin kronolojik olarak akıl yürütmelerine, geçmişte yaşanan olay ve olgular arasında sebep-sonuç bağlantıları kurmalarına, sosyal yapılar, kurumlar ve siyasi oluşumların zaman içerisinde geçirdikleri değişimleri ile süreklilik gösteren özelliklerini kavramalarına, geçmişteki olay ve olguları güncel olay ve olgularla ilişkilendirmelerine olanak sağlamayı amaçlar. Tarihsel düşünme becerileri aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Kronolojik Düşünme Becerisi: Alana özgü bu beceri en temel beceri olup, öğrencilerin tarihsel düşünmelerini düzenlemelerine, Türk ve dünya tarihine ait olay ve olguları tarihsel süreklilik içinde ve etkileşimi esas alarak analiz edebilmelerine zihinsel bir yapı işlevi görmektedir. Kronolojik düşünme becerisi kazandırılırken öğrencilerin;

1. Geçmiş, bugün ve gelecek arasında ayırım yapması,
2. Bir tarihsel metindeki zaman akışını belirlemesi,
3. Belirli zaman akışına göre tarihsel metin oluşturmaları,
4. Farklı niteliklerde sunulan tarih şeritlerinde yer alan bilgileri yorumlaması,
5. Tarihsel değişim ve sürekliliği açıklamak amacıyla bir tarihsel akış şeması oluşturmaları,
6. Tarihi, dönemlere ayırmaya yönelik yaklaşımları karşılaştırması ve farklı yaklaşımları önermesi

beklenmektedir.

Tarihsel Kavrama Becerisi: Tarihsel metinle öğrencilerin tarihsel yaklaşım edinmelerini; geçmişteki olayları yaşadığı dönemin şartları ve kavramlarıyla ele alarak o dönemi yaşayanların bakış açısıyla inceleyebilmelerini gerektirir. Bunun için öğrenciler; geçmişe ait buluntu, belge, günlük, mektup, sanat eseri, edebi ürün vb. kaynakları incelerken tarihsel bağlamı göz önünde bulundurmalarıdır. Bunu yaparken birey ve grupların niyetlerini, eğilimlerini, değer yargılarını, fikirlerini, umutlarını, şüphelerini, kararlarını, güçlü ve zayıf yanlarını göz önüne almalıdır. Tarihsel kavrama becerisini kazandırırken öğrenciler:

1. Tarihsel belge veya metnin yazarını, kaynağını belirtir.
2. Bir tarihsel metnin gerçek anlamını (tarihsel bir olayın nerede olduğunu, olayda kimlerin yer aldığını, bu olayın sebep ve sonuçlarını) kavrar.
3. Bir tarihsel metinde yazarın cevaplamaya çalıştığı temel soruları belirler. Tarihsel metnin inşa edildiği bakış açısını ortaya koyar.

4. Tarihsel olgu ve görüşleri ayırt eder. Bunu yaparken ikisi arasındaki ilişkiyi dikkate alır. Tarihinin üzerinde çalıştığı olguları seçtiğini ve bu seçimin tarihinin görüşünü yansıttığını fark eder.
5. Tarihsel metnin; birey veya toplumların amaçları, eğilimleri, değer yargıları, fikirleri, genel görünüşleri, umutları, korkuları, güçlü ve zayıf yanları konusunda neleri ortaya çıkardığını göz önünde bulundurur.
6. Farklı tarihsel yaklaşımları değerlendirir. Geçmişe ait buluntuları, belgeleri, mektupları, günlükleri, sanat eserlerini ve edebî ürünleri inceler.
7. Tarihsel olayların meydana geldiği coğrafi alanlar hakkında bilgi edinirken veya mevcut bilgilerini geliştirirken tarihsel haritalardaki bilgiyi kullanır.
8. Grafiklerde, tablolarla, şemalarda ve diyagramlarda sunulan metne yardımcı veriler üzerinde çalışırken görsel ve sayısal verileri kullanır.
9. Görsel (fotoğraflar, temsili resimler, eğitsel karikatürler ve mimari çizimler vb.) ve edebî ürünler (roman, şiir ve oyunlar vb.) ile müzik (halk müziği, popüler ve klasik müzik) eserlerini kullanır.

Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi: Öğrenciler tarihsel metni analitik bir bakış açısıyla inceleyebilen iyi bir tarih okuyucusu olmalıdır. Bunun için öğrencilerin; temel olguyu, doğru cevabı ve en geçerli yorumu bulma konusunda doğru bir bakış açısına sahip olmaları gerekir. Öğrencilere: "Amaca uygun okuyor muyum?", "Öğrenmek istediğim bu mu?" gibi sorular sordurmak gerekir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için ele alınan her konuyla ilgili birden fazla kaynak kullanmak gerekir. Böylece öğrencinin diğer tarih dokümanlarını ve buluntularını kullanarak geçmişe ilişkin farklı yorumları ve yaklaşımları görmesi mümkün olacaktır.

Tarih genellikle "geçmişte meydana gelen olaylar" olarak tanımlanır. Fakat yazılı tarih, sadece geçmişte olan olaylar değil bu olayların neden ve nasıl olduğu hakkında tarihçi ile olgular arasında gerçekleşen diyalogdur. Öğrenciler, tarihçilerin metinlerini oluştururken farklı olguları kullanabileceklerini ve bu olguları farklı yorumlayabileceklerini kavramalıdır. Tarihsel inceleme veya araştırma belirli bir tarihsel konu hakkındaki iddiaları inceleyip değerlendirerek eldeki kanıtlara dayalı geçici de olsa geçerli sonuçlara ulaşmaktır. Böylece öğrenci; toplumsal değişimin nasıl olduğunu, insanın eğilimlerinin önemini, süreç ve çıktılar kargaşası içinde insanın amaçlarını ve bunların diğer etkenler tarafından nasıl etkilendiğini analiz edebilir.

Tarihsel analiz ve yorum becerisini geliştirirken öğrenciler;

1. Benzerlik ve farklılıkları belirleyerek, farklı düşünce, değer, tarihî şahsiyet, davranış ve kurumları karşılaştırır.
2. Geçmişte yaşamış insanların farklı güdülerini, inançlarını, çıkarlarını, umutlarını ve korkularını belirterek bu insanların farklı bakış açılarını göz önünde bulundurur.
3. Neden-sonuç ilişkilerinin birçok boyutunu (bireyin ve tarihî şahsiyetlerin önemi, ekonomik ve nesnel koşulların önemi, düşüncelerin, insan çıkarlarının ve inançların etkisi, şansın ve tesadüfün rolü) göz önüne alarak bu ilişkiyi analiz eder.
4. Mekân ve zaman sınırlarını aşan uzun vadeli ve büyük çaptaki gelişmeler de dâhil süregelen sorunları belirlemek amacıyla çağlar ve bölgeler arasında karşılaştırmalar yapar.
5. Tarihsel kanıt temelli ve bilgiye dayalı hipotezlerle desteklenmeden öne sürülen görüşleri ayırt eder.
6. Birbiriyle ihtilafli tarihsel metinleri karşılaştırır.

7. Tarihsel olasılık örneklerini ve değişik seçeneklerin nasıl farklı sonuçlara yol açabileceğini göstererek tarihte kaçınılmazlığın olduğuna ilişkin iddiaları şüphe ile karşılar.
8. Tarihsel olaylar hakkındaki yorumların geçici olduğunu, yeni bilgiler keşfedildikçe ve yeni yorumlar yapıldıkça değişebileceğini kavrar.
9. Tarihçilerin geçmiş hakkında farklı yorumları olduğundan ve tarihçiler arasındaki temel tartışmalardan haberdar olur.
10. Geçmişte alınan kararların sağladığı fırsatları ve yol açtığı sınırlılıkları göz önüne alarak geçmişin etkileri hakkında hipotezler üretir.

Tarihsel Sorun Analizi ve Karar Verme Becerisi: Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinlikleri, öğrencilerin geçmişte insanların kritik anlarda yüz yüze geldiği sorun ve ikilemlerle karşılaşmalarını sağlar. Kritik dönemlerin sorun veya konularıyla yüzleşmek, mevcut alternatifleri analiz etmek, tercih edilmemiş seçeneklerin sonuçlarının ne olacağı hakkında değerlendirmeler yapmak ve bunları tercih edilmiş çözüm yollarının sonuçlarıyla karşılaştırmak öğrencilerin bu konulara ilgisini ve katılımını artıracaktır. Sorun merkezli analiz ve karar verme etkinliklerinin iyi seçilmesi, öğrencilerin demokratik vatandaşlık anlayışı geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Böylece öğrenci kamu yönetimi sorunlarını ve ahlaki ikilemleri tanımlar, sorunla ilgisi bulunan ve bu sorunun sonuçlarından etkilenmesi muhtemel olan kişilerin çıkar ve değer yargılarını analiz eder, bu ikilemi çözmek ve alternatif yaklaşımların sonuçlarını değerlendirmek için verileri kullanır, her yaklaşımın ahlaki boyutlarını değerlendirerek kazanç ve kayıplarını karşılaştırır. Böylece tarihsel sorun analizi bağlamında ve tarihsel belgede ortaya konan uzun vadeli sonuçlar ışığında insanların geçmişte uyguladıkları çözüm yollarını değerlendirir.

Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisini geliştirirken öğrenciler:

1. Geçmişteki konu ve sorunları tanımlar, bu konu veya sorunla ilgili insanların çıkarlarını, değer ve bakış açılarını analiz eder.
2. Güncel sorunların ortaya çıkmasına yol açan önceki durumlara ve mevcut faktörlere ilişkin kanıtları düzenler.
3. Güncel bir sorunun tarihsel arka planını belirler.
4. İlgili tarihsel olayları belirler ve güncel sorunlarla ilgisi olanları olmayanlardan ayırt eder.
5. Alternatif tarihsel oluş süreçlerini değerlendirir.
6. Bir tarihsel sorunu çözmeye yönelik hareket planı hazırlar: Problemi tanımlar, problemi ortaya çıkaran faktörleri analiz eder, iyi incelenmiş tercihler arasından inandırıcı bir çözüm önerir.
7. Tarihsel bir kararın uygulanmasını değerlendirir.

Tarihsel Sorgulamaya Dayalı Araştırma Becerisi: Tarihsel sorgulamaya bir problemin tanımlanmasıyla başlanmalıdır. Metinde sunulan tarihsel anlatının kritik noktalarında sorgulama yapmak gerekmektedir. Bunun için geçmişe ait kanıtlar yardımıyla yani tarihsel dokümanlarla, tanıkların anlatımları, mektuplar, günlükler, buluntular ve fotoğraflarla çalışılmalı, tarihî mekânlara geziler düzenlenmeli ve sözlü tarih çalışmaları yapılmalıdır.

Kanıt temelli öğrenmeye dayanan bu süreçte, öğrencilerin belge veya buluntunun ait olduğu tarihsel dönem hakkındaki bilgileri ve bu konuya ilişkin ulaşabildikleri kaynaklar çok önemlidir. Öğrencilerin ellerindeki kanıtlar, ele alınan konuyla ilgili bir yargıya varmak ya da bir sonuç çıkarmak için bazen yetersiz

olabilir. Boşlukları doldurmak, eldeki belgeleri değerlendirmek ve güçlü bir tarihsel anlatı oluşturmak daha kapsamlı bilgiler ve daha geniş bir bakış açısı gerektirir. Bu noktada öğrencilere çeşitli kaynak ve materyallere erişim fırsatı sağlanmalıdır.

Bu süreçte öğrenciler; ellerindeki malzemeleri hem gerçek olmaları ve güvenilirlikleri açısından hem de sundukları bilgiler açısından sorgulamayı, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeyi ve elde ettikleri bilgilerden yola çıkarak kendi tarihsel metin ya da anlatılarını oluşturmayı öğrenebilirler. Yazılı tarihin bir insan yapımı olduğunu ve dolayısıyla geçmiş hakkındaki birçok yargının geçici ve tartışılabilir olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Öte yandan dikkatli bir araştırmanın geçmişle ilgili sorunların üzerindeki sis perdesini kaldırabileceğini ve daha önce ortaya atılmış iddiaları çürütebileceğini kavrayacaklardır. Sorgulamaya dayalı tarihsel araştırmaya etkin olarak katılan öğrenciler tarihçilerin geçmişi neden sürekli yeniden yorumladıklarını anlayacaklardır. Yeni yorumların sadece yeni bulunmuş kanıtlar doğrultusunda oluşturulmadığını, sonradan ortaya çıkan bakış açıları ışığında da oluşturulabileceğini öğreneceklerdir.

Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisini geliştirirken öğrenciler;

1. Tarihsel dokümanlar, tanıkların anlatıları, mektuplar, günlükler, buluntular, fotoğraflar, tarihî mekânlar, sanat eserleri ve mimari eserlerden hareketle tarihsel sorular sorar.
2. Kütüphane ve müze koleksiyonları, tarihî mekânlar, tarihî fotoğraflar, gazeteler, günlükler, dergiler, belgesel filmler, tanık anlatıları, nüfus sayım sonuçları, vergi kayıtları, istatistiksel derlemeler ve ekonomik göstergeler gibi çok değişik kaynaklardan tarihsel veri elde eder.
3. Tarihsel verinin ait olduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik bağlamı açıklayarak bu verileri sorgulama, geçerliğini, güvenilirliğini, yeterliğini, gerçekliğini, iç tutarlılığını ve bütünlüğünü değerlendirir. Olguların göz ardı edilmesi veya icat edilmesi yoluyla ön yargı, çarpıtma ve propaganda amacı taşıyıp taşımadığını inceler.
4. Eldeki kayıtlardaki boşlukları belirleyip, zaman ve mekâna ait bilgi ve bakış açılarını düzenleyerek nitelikli bir tarih yorumu yapar.
5. Ailenin büyüklüğü ve kurulmasındaki değişimler, göç şekilleri, refah dağılımı ve ekonomik değişimler gibi konuların açıklanmasında sayısal analizleri kullanır.
6. Yüzeysel görüşler yerine nitelikli bir muhakemeye dayalı iddialar ortaya koyarken yorumlarını tarihsel kanıtlarla destekler.

Geçmiş Geçmişteki İnsanların Bakış Açısıyla Bakabilme Becerisi veya Tarihsel Empati Becerisi:

Birçok öğrenci için geçmiş; bugünden tamamıyla farklı olan, kendilerinden farklı amaç, öncelik ve beklentilere sahip insanların çeşitli faaliyetlerde bulunduğu bir boyuttur. Örneğin; XV. yüzyıl Anadolu'sunda bir delikanlı veya genç kız olmak, günümüz Türkiye'sinde yaşayan, hangi modayı takip edeceğini, hangi marka cep telefonu veya ne tür özelliklere sahip bir tablet bilgisayar satın alacağını düşünen ve lise sonrasında eğitimine hangi alanda ve hangi üniversitede devam edeceği hususunda ailesiyle tartışmalara giren bir öğrenci için ne tür anlamlar ifade edebilir? Geçmişin kendi yaşantılarından bu derece uzak ve farklı olduğunu keşfetmek öğrenciler için oldukça zor ancak üstesinden gelinebilecek bir durumdur. Eğer öğrenciler geçmişteki sosyal yapıların nasıl ortaya çıktığını, bireyler ve grupların hangi değerlere, tutumlara ve inançlara sahip olduklarını ve bütün bunların insan davranışlarını nasıl etkileyip yönlendirdiklerini kavrayabilirlerse geçmiş denilen o farklı dünyanın kapılarını daha da aralayabilirler. Tarihsel empati becerisi ile öğrenciler; tarihî olay, olgu ve durum aktarımlarının doğru, kapsamlı ve değişmez anlatılar biçiminde değerlendirilmesiyle ortaya çıkan anakronik öğrenme tuzaklarından da kurtulabilirler.

Tarihsel empati; geçmişteki insanların hayatlarını ve eylemlerini çevreleyip yönlendiren sosyal, kültürel, entelektüel ve duygusal etkenleri anlamayı; geçmiş hakkında çıkarım veya değerlendirme yaparken bu etkenleri göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. Bu yüzden tarihsel empati, geçmişte ve günümüzde birbirlerinden farklılaşan çeşitli dünya görüşlerini, bakış açılarını ve insan faaliyetlerini anlayabilmek için önemlidir.

Sebep-Sonuç İlişkisi Kurma Becerisi: Öğrencilerin geçmişteki olay ve olgular arasındaki ilişkileri keşfedip bu ilişkileri göz önünde bulundurarak geçmişe bakmaları, tarihî bilgiyi kendi özgün bağlamında değerlendirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Öğrencilerin tarihsel sebep-sonuçlar arasındaki ilişkileri belirlemelerine, analiz etmelerine ve değerlendirmelerine olanak sağlanması bir olayın birden fazla sebep ve sonucunun olabileceğini kavramaları açısından da önemlidir.

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi: Öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılayabilmeleri için, geçmişte ile günümüz arasında nelerin değiştiğini ya da nelerin aynı kaldığını görmesi gerekmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yaşanan değişimler ve devam eden durumlar buna örnek olarak gösterilebilir. Tarih içerisindeki değişimlerin geçmişteki ve günümüzdeki farklı örneklerle karşılaştırılmalarına olanak sağlayan örnek olay incelemeleri, metin (mektuplar, gazete haberleri, biyografiler vb.) ve görsel (fotoğraf, film, resim vb.) analizleri öğrencilerde bu becerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Yukarıdaki beceri ve yeterliliklerin dışında öğretim programı öğrencilerin; geçmişten bugüne yaşanmış önemli olay, olgu ve kırılma noktalarıyla ilgili farkındalığını da geliştirmeyi hedeflemektedir. Tarih derslerinde vurgulanması gereken diğer bir husus da "tarihsel önem"dir. Tarihsel önem, geçmişî anlama ve anlamlandırma amacıyla daha önceki dönemlerde olup bitmiş olay ve durumlar arasından bize ya da bugünde yaşayanlara daha anlamlı ve kıymetli görünenleri belirleyerek onlar üzerinde yoğunlaşma demektir.

Tarihsel düşünme becerileri ve alt unsurları programın tamamında kazanımlar ve açıklamalarda temel alınan husustur. Kronolojik düşünme becerileri için 9.1.13 ve 11.1.1. kazanımları; tarihsel kavrama becerisi için 9.2.2., 10.7.7 ve 11.2.2. kazanımları; tarihsel analiz ve yorum becerisi için 9.3.7., 10.2.1 ve 11.4.4. kazanımları; tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi için 9.1.12., 10.7.2. ve 11.4.9 kazanımları; tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi için 9.2.9., 10.1.4 ve 11.1.9. kazanımları; tarihsel empati becerisi için 9.2.8., 10.2.9. (a açıklaması) ve 11.6.4 kazanımları sebep-sonuç ilişkisi kurma becerisi için 9.2.6., 10.2.8. ve 11.2.7. kazanımları; değişim ve sürekliliği algılama becerisi için 9.2.3., 10.1.10. ve 11.4.3. kazanımları örnek olarak gösterilebilir.

3.3. ÖĞRETİM PROGRAMINDA DİSİPLİNLER ARASI BAĞLANTILAR

9, 10 ve 11. sınıflarda okutulacak Tarih Dersi Öğretim Programı; Türkçe, edebiyat, coğrafya, felsefe, fen bilimleri, fizik, kimya, biyoloji, matematik, görsel sanatlar, müzik, bilişim teknolojileri ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ile disiplinler arası bağlantılı şekilde kurgulanmıştır. Günümüz bilimlerinin insanlığın ilk dönemlerindeki köklerini konu ve yöntem bakımından analiz etmesi bakımından kimya, fizik, biyoloji, matematik gibi bilimsel disiplin alanları ile; tarih biliminde başvurulan kaynakları, ileri sürülen kanıtları, geçerlilik ve güvenilirlikleri açısından değerlendirilmesi bakımından Türkçe ve edebiyat alanı ile; tarih biliminin mekânsal bağlamda ve mekânların insanlar üzerinde yapmış olduğu etkiler bakımından coğrafya alanı ile doğrudan ilgilidir. Bu anlamda ünitelerde yer alan kazanımlarda doğrudan veya dolaylı olarak bu disiplinler ile bağlantılı kurulmasına özen gösterilmiştir.

Diğer disiplinlerin hazırladığı programlar ve kazanımlar incelenerek, tarih alanı ile kurulabilecek bağ-

lantılar saptanmıştır. (Örneğin edebiyat dersi 9. sınıf (Şiir) A.21 “Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular” kazanımının altında yer alan “Genel ağ, medya ve sosyal medya ortamlarındaki bilgilerin güvenilirliğinin farklı kaynaklardan kontrol edilmesi sağlanır.” açıklaması ile Tarih Dersi Öğretim Programı 9.1.4. “Tarih biliminde kullanılan kanıtları, geçerlilik ve güvenilirlikleri açısından değerlendirir.” kazanımı ilişkilendirilmiştir. Benzer bir şekilde coğrafya dersinde yer alan 11.3.1. “İlk kültür merkezlerinin ortaya çıkışı, yayılışı ve dağılışını etkileyen faktörleri analiz eder.” kazanımı ile Tarih Dersi Öğretim Programı 9.2.8. “İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.” kazanımı ile disiplinler arası bağlantılar sağlanmıştır.

Diğer disiplinlerin, Tarih Dersi Öğretim Programı için önerileri incelenmiş ve programın içerisine gösterge açıklaması olarak dâhil edilmiştir (Örneğin Kimya Dersi Öğretim Programı’nın 9.1.1. “Kimyanın bilim olma sürecini açıklar.” kazanımının altında yer alan “Kimya biliminin gelişim süreci ele alınırken Mezopotamya, Çin, Hint, Mısır, Yunan, Orta Asya ve İslâm uygarlıklarının kimya biliminin gelişimine yaptığı katkılara değinilir.” açıklaması ile Tarih Dersi Öğretim Programı 9.2.4. “Günümüz bilimlerinin insanlığın ilk dönemlerindeki köklerini konu ve yöntem bakımından analiz eder.” kazanımında yer alan “a) Matematik, tıp, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, botanik ve coğrafya bilimlerinin insanlığın ilk dönemlerindeki örneklerine değinilir.” ve “b) Matematik, tıp, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, botanik ve coğrafya bilimlerinin amaç, konu ve yöntem açılarından modern zamanlardaki bilimlerden ne tür farklılıklara sahip olduğuna değinilir.” açıklamaları ile ilgili bağlantılar sağlanmaya çalışılmıştır.). Ayrıca, tarih çalışma grubunun diğer disiplinlere de kazanım olarak önerileri olmuştur.

Tarih Dersi Öğretim Programındaki disiplinler arası sadece lise dersleri ile sınırlı değildir. Programda sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, hukuk, mimari, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, ekonomi gibi tarihin ilişkili olduğu disiplinlere de özellikle vurgu yapılmıştır. Bu şekilde tarihteki olay ve olguların farklı bakış açılarından incelenmesi ve sorgulanmasının sağlanması mümkün kılınmıştır.

Tarih Dersi Öğretim Programı’nın, tarih biliminin doğası gereği tüm öğretim programları ile disiplinler arası etkileşime açık olan bir öğretim programı olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda hazırlanan öğretim programı ile öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinin yalnızca Tarih dersi ile değil diğer alanlarla kurulacak olan disiplinler arası ilişkilerle çok yönlü bir biçimde geliştireceğini ifade etmek mümkündür.

3.4. ÖĞRETİM PROGRAMININ UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Tarih Dersi Öğretim Programı’nın işlevsel bir biçimde kullanılabilmesi için öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlar aşağıda sunulmuştur:

1. Tarih derslerinde anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin meydana gelebilmesi için öğrencilerin bilmeleri gereken temel unsurlardan bir tanesi kavramlardır. Tarih öğretmenleri öğrencilerin ünitelerle ilgili bilgi düzeylerini tespit ettikten sonra, konu içinde temel kavramların öğretimine ilişkin uygulamalara (kavram haritaları, kavram ağları, yapılandırılmış grid, sözlük hazırlama vb.) yer vermelidir.
2. 9. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı’nda yer alan “Tarih ve Zaman” ünitesinde tarih metodolojisine ilişkin kazanımlar yer almaktadır. Öğrencilerin bu ünite kazandığı bilgi ve beceriler 10 ve 11. Sınıf Tarih Ders Öğretim Programında yer alan konulara temel oluşturduğu için bu bağlamda söz konusu bilgi ve becerileri 10 ve 11. sınıf Tarih dersinde de kullanmaları sağlanmalıdır.
3. Öğretmenler konuların öğretiminde mekân temelli öğrenmeye dayalı etkinliklere de yer vermeli dirlir. Bu çerçevede, öğretmen denetiminde sanal müze ziyaretleri, çevre ve okul imkânları uygun

ise tarihî mekân ve müze ziyaretleri yapılmalıdır. Öğretmenler ziyaretlerin; ilişkilendirilen kazanım ve açıklamaları doğrultusunda planlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması konusunda gerekli tedbirleri almalıdır.

4. Çeşitli kazanımlarda verilen kronolojik sıralama, öğrencilerin kronolojik düşünme becerilerini desteklemeye yöneliktir. Ünite içeriğinin belirlenmesinde sebep-sonuç ilişkisine dayalı kronolojik sıralama, bütüncül bakış açısı ve tarihî algıyı verebilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu bakımdan kazanımların sıralamasında değişiklik yapılmamalı, sıralanan olay ve olguların ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir.
5. Öğretmenler, Tarih dersi ile ilgili bilgi, beceri, değer ve tutumları öğrencilerine kazandırırken sadece ders kitaplarına bağlı kalmamalıdır. Öğretmenler, sınıf düzeylerini dikkate alarak mevzuata ve kazanımlara uygun olan öğretim materyalleri (sunum, etkinlik, çalışma kâğıtları, proje, okuma parçaları ile yazılı, görsel ve işitsel biçimlerdeki birinci ve ikinci elden tarihî kaynaklar vb.) hazırlamalı ya da EBA vb. ortamlarda var olan bu türden materyalleri derslerinde kullanmalıdır.
6. Dijital kaynakların kullanımı hususunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kurallara uyulmalıdır. Özellikle, İnternet'ten indirilerek kullanılan materyallerin kullanımında intihal yapılmamalı, etik kurallara ve telif haklarına riayet edilmelidir.
7. Öğrencilerin tarihî olayları eş zamanlı olarak (senkronik) algılamalarını sağlamak amacıyla harita vb. materyallerden yararlanılmalıdır. Eş zamanlı tarih şeritleri hazırlanmalı, atlaslar kullanılmalıdır. Harita çalışmaları, günümüz siyasi haritalarıyla, dilsiz ya da döneme ait haritalarla yapılabilir. Eş zamanlı tarih şeritleri yüzyıl, konu, mekân, kişi merkezli olarak hazırlanabilir. Haritalar eş zamanlı tarih şeritleriyle kullanılmalıdır.
8. Etkinlik örneklerinde yer alan bazı yöntem ve tekniklerin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:
 - Program kanıt kullanımını önemseydiğinden etkinliklerde her türlü tarihsel kanıtın bulunup kullanımına ilişkin kütüphane, İnternet vb. kaynaklara öğrenciler özellikle yönlendirilmelidir.
 - Metin yazılmasının önerildiği etkinliklerde; öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini kullanabileceği metinler oluşturmalarına, döneme ait adlandırmaların, tarihî deyim ve terimlerin ve zaman kavramlarının doğru kullanılmasına, öğrencilerin mümkün olduğunca bağlama uygun bir tarih yazımı yapmaları sağlanmaya çalışılmalıdır.
 - Etkinliklerde kullanılacak metin ve görsel malzemeler (resim, fotoğraf, karikatür, afiş, gazete, dergi, film, belgesel vb.) öğrenci seviyesine uygun olmalıdır.
 - Biyografi çalışması yapılacak etkinliklerde; biyografisi incelenen kişinin eğitimi, faaliyetleri ve bu faaliyetlerin döneme etkisi ile yaşadığı dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri vb. konulara değinilmelidir. Biyografi çalışmalarında dönemin fikir, sanat, spor, müzik, edebiyat vb. alanlarında öne çıkan şahsiyetlerine yer verilmelidir.
 - Film etkinliklerinde; ders saatleri göz önünde bulundurulmalı, kazanımın içeriğine uygun şekilde filmlerin belli bölümleri kullanılmalıdır.

Etkinliklerde bilişim teknolojilerinden yararlanılmalı, etkinlik kapsamında öğrencilere sunulan ve öğrencilerden istenen el ürünleri, performans görevleri ya da projelerin Web 2.0 eğitim amaçlı programlar kullanılarak oluşturulmuş olması üzerinde durulmalıdır.

9. Kazanımların içeriklerine uygun konular seçilerek (hukuk, anayasa, demokrasi, aile, eğitim, iletişim, sanat, doğal afetler, göç, uzay çalışmaları, spor, uluslararası kuruluşlar, sinema, moda, müzik vb.) öğrencilere projeler verilmelidir.
10. Kazanımlar; siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların birlikte verildiği bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmalıdır.
11. Medeniyetlerin ve kültürlerin oluşumunda kadın ve erkeğin katkısına ve tarihin öznesinin "insan" olduğuna dikkat edilmelidir.
12. Derse ön hazırlık yapılırken genel amaçlar, ünite kazanımları ve açıklamalar dikkate alınmalıdır. Öğrencinin aktif katılımını sağlamak, dersi daha etkili ve zevkli hâle getirebilmek için farklı yöntem ve teknikleri içeren etkinlikler yapılmalıdır. Genel amaçlar, kazanımlar, açıklamalar, öğrenme biçimlerine sahip öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları, okul ve çevre şartları dikkate alınarak yeni etkinlikler tasarlanabilir ya da önerilen etkinlikler geliştirilebilir. Etkinlikler tasarlanırken ya da geliştirilirken, uyarıcı, pekiştirici ve değerlendirme süreçlerinden hangisini kapsayacağı da belirlenmelidir.
13. Program uygulanırken diğer derslerin zümre öğretmenleriyle etkili bir iletişim kurulmalıdır.
14. Tarih dersinin amaçları arasında Türk dilinin doğru, etkili ve güzel kullanımı da söz konusudur. Bu amaçla, ünite içeriklerine uygun hikâye, roman, şiir vb. yer aldığı kitap listeleri belirlenmeli ve etkinliklerde bu kaynaklardan yararlanılmalıdır.

3.5. DERS KİTABI FORMA SAYILARI VE EBADI

Dersin Adı	En Fazla Forma Sayısı	Ebat
Tarih Dersi 9. Sınıf	21	19,5 x 27,5 cm
Tarih Dersi 10. Sınıf	34	19,5 x 27,5 cm
Tarih Dersi 11. Sınıf	26	19,5 x 27,5 cm

* Forma sayıları üst sınır olarak verilmiş olup daha az da olabilir.

3.6. SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE ÜNİTE, KAZANIM VE SÜRE DAĞILIMI

Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre ile bunların ders saatlerine oranı aşağıda sunulmuştur:

9. SINIF			
Ünite	Kazanım Sayısı	Süre / Ders Saati	Oran (%)
Tarih ve Zaman	15	14	20
İnsanlığın İlk Dönemleri	15	16	22
Orta Çağ'da Dünya	7	10	13

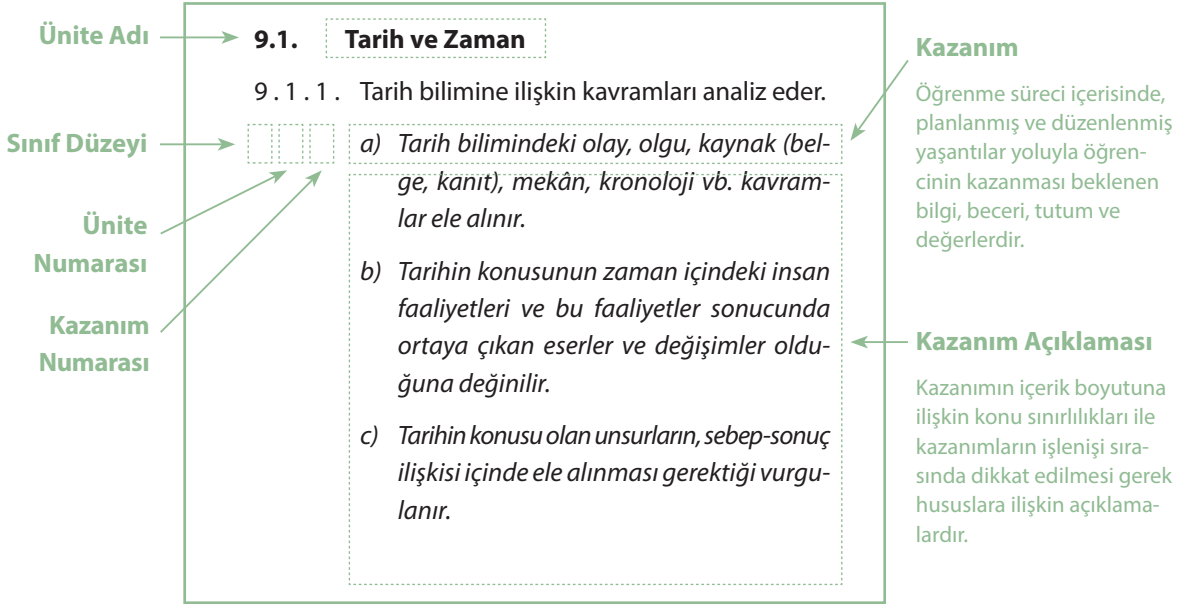
İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	10	14	20
İslam Medeniyeti'nin Doğuşu	14	11	15
Türklerin İslamiyet'i Kabulü	8	7	10
TOPLAM	69	72	100

10. SINIF			
Ünite	Kazanım Sayısı	Süre / Ders Saati	Oran (%)
Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi	13	13	18
Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	11	12	17
Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	6	7	9
Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	5	6	8
Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	9	14	20
Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	6	10	13
Klasik Çağ'da Osmanlı Toplum Düzeni	11	10	15
Toplam	61	72	100

11. SINIF			
Ünite	Kazanım Sayısı	Süre / Ders Saati	Oran (%)
Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)	10	12	17
Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı	12	17	23
Uluslararası İlişkilerde Denge Siyaseti (1774-1914)	7	13	18
Devrimler Çağında Devlet - Toplum İlişkileri	13	17	24
Sermaye ve Emek	5	7	10
XIX ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat	4	6	8
TOPLAM	51	72	100

3.7. KAZANIMLARIN YAPISI

Tarih Dersi Öğretim Programı'nın hazırlanmasında kronolojik ve tematik yaklaşımlar bir arada ele alınmıştır. Tarih Dersi Öğretim Programı'nın ünite yapısı şematik olarak aşağıda sunulmuştur:

Şekil 2. Kazanımların Yapısı

9. SINIF KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

9.1. Tarih ve Zaman

9.1.1. Tarih bilimine ilişkin kavramları analiz eder.

- Tarih bilimindeki olay, olgu, kaynak (belge, kanıt), mekân, kronoloji gibi kavramlar ele alınır.
- Tarihin konusunun, zaman içindeki insan faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan eserler ve değişimler olduğuna değinilir.
- Tarihin konusu olan insan, zaman, mekân, olay ve olgu gibi unsurların, sebep-sonuç ilişkisi içinde ele alınması gerektiği vurgulanır.

9.1.2. Sosyal bilimlerin ve fen bilimlerinin alan özelliklerini dikkate alarak bilim taksonomisine göre tarih bilimini değerlendirir.

- Bilimsel bilginin özellikleri açıklanır.
- Sosyal bilimler ve fen bilimlerinin bilimsel yöntemleri arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilir.
- Tarih bilimini diğer sosyal bilimlerden ayıran özelliklere değinilir.

9.1.3. Tarih biliminin konusu, kapsamı ve diğer bilimler ile ilişkisini ortaya koyan kanıtlar seçer.

- Filoloji, arkeoloji, antropoloji, sosyoloji, felsefe, hukuk, iktisat gibi sosyal bilimlerin tarih bilimine olan katkıları örneklerden hareketle ele alınır.
- Kimya, biyoloji, astronomi, bilişim gibi bilimlerin tarih bilimine olan katkıları örneklendirilir.

- 9.1.4. Tarih biliminde başvuru kaynakları, ileri sürülen kanıtları, geçerlilik ve güvenilirlikleri açısından değerlendirir.
- a) *Kaynak arama, verileri sınıflandırma, verileri çözümleme, eleştiriler ve verilerin sentezi gibi hususlara değinilir.*
- b) *Tarihî olayların, bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınmasının tarihin yöntemi açısından sakıncaları örnek olay ve metinler üzerinden ele alınır.*
- c) *İnternet, medya ve sosyal medya ortamlarındaki bilgilerin güvenilirliğinin üzerinde durulur.*
- 9.1.5. Tarih bilimi alanında uzmanların çalışma yöntemlerini keşfeder.
- Türkiye ve dünyadaki ünlü tarihçilerin çalışmalarına, ele aldıkları kaynaklara ve tarih bilimine katkılarına değinilir.*
- 9.1.6. Tarih öğrenmenin gerekliliği altında yatan varsayımları sorgular.
- a) *Mensubu olduğumuz toplum, ülke ve içinde yaşadığımız dünyayı anlamada geçmişin rolü üzerinde durulur.*
- b) *Tarih biliminin geçmiş, bugün ve gelecekle ilişkisi doğrultusunda incelenmesi sağlanır.*
- 9.1.7. Tarih biliminin toplumsallaşma üzerindeki rolüne ilişkin kanıta dayalı alternatif açıklamalar üretir.
- a) *Ortak hafızanın kimlik oluşturma ve toplumsallaşmadaki rolüne değinilir.*
- b) *Farklı dönemlerde farklı tarih yazımının kullanılmasının gerekçelerinin kanıtlarla açıklanması sağlanır.*
- 9.1.8. Tarih yazımının nesnel, öznel ve ideolojik temellerini değerlendirir.
- Tarih biliminin, devletlerin/toplumların meşruiyet aracı olarak da kullanıldığını analiz edebilmesi sağlanır. Örneğin; sosyalist rejimle yönetilen devletlerin tarih yazımı ile sosyalist dönem sonrası tarih yazımları arasındaki farklar vurgulanır.*
- 9.1.9. Tarihî konuya ilişkin yazılmış bir metni, tarih biliminin ilkeleri doğrultusunda değerlendirir.
- Tarihî konuya ilişkin seçilen metnin kaynaklara (birinci ve ikinci el kaynaklar) dayanıp dayanmadığı, nesnel bir bakış açısı ile ele alınıp alınmadığı, içeriğin yer, zaman ve insan açısından bağlama uygun (bağlamsallaştırma) verilip verilmediği üzerinden değerlendirme yapılır.*
- 9.1.10. Tarihî olayların çok yönlülüğünü ve farklı bakış açılarını kanıtlara dayanarak değerlendirir.
- Tarihî olayların ekonomik, sosyal ve siyasi yönlerinin olduğu, olayın taraflarının bakış açılarını ele alan örnek metinler ele alınır.*
- 9.1.11. Tarihî olay, olgu ya da durumların (siyasi, ekonomik, sosyal gibi) nasıl yorumlanacağına yönelik ölçüt oluşturur.
- Tarihî bir olay, olgu hakkında sunulan kanıtların güvenilirliği, geçerliliği, nesnelliliği ve bağlama uygun ele alınıp alınmadığı gibi unsurlar göz önünde bulundurulur.*
- 9.1.12. Tarihî bir olay, olgu ya da durumu (siyasi, ekonomik, sosyal gibi) belirleyerek oluşturduğu ölçütlere göre tarihî gerçeklikleri değerlendirir.
- Kanıtların güvenilirliği, geçerliliği, nesnelliliği ve bağlama uygun ele alınıp alınmadığı gibi unsurlar göz önünde bulundurularak oluşturduğu ölçütler doğrultusunda tarihî bir olay, olgu ya da durumu değerlendirmesi sağlanır.*

- 9.1.13. Tarih öncesi ve tarihî dönemlerle ilgili sınıflandırmalara yönelik farklı yaklaşımları analiz eder.
- Tarih öncesi ve tarihî dönemlerle ilgili insanların ekonomik etkinliklerindeki farklılıklar incelenir.*
 - Farklı toplum ve kültürlerin geçmişin dönemlendirilmesinde kendi tarihlerindeki önemli olayları dikkate aldıklarına değinilir.*
- 9.1.14. Tarihî dönemlerle ilgili sınıflandırmalardan hareketle gelecekteki sınıflamalara ilişkin öngörü üretir.
- Gelecekteki sınıflamalar için öğrencilerin gerekçeli olarak adlandırma yapmaları sağlanır.*
- 9.1.15. İnsanlığın zaman içerisinde kullandığı takvimlerin niçin farklı sistemlere dayandığını kanıt sunarak destekler.
- Güneş yılı ve Ay yılı esaslı takvimlerin tarihteki örneklerine (On iki Hayvanlı Türk Takvimi, Justinyen Takvimi, Gregoryen Takvimi, Celâli Takvimi, hicrî takvim, Rûmî Takvim, miladi takvim) değinilir.*
 - Miladi takvim ile hicrî takvim arasındaki temel farklar vurgulanır.*
 - Yüzyıl hesaplamalarının nasıl yapıldığı açıklanır.*

9.2. İnsanlığın İlk Dönemleri

- 9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.
- Göbeklitepe, Çatalhöyük ve Çayönü gibi yerleşik hayata ve medeniyete dair bilinen en eski yerleşim yerlerinden günümüze kalan maddi kültür buluntuları incelenerek yazının icadına kadarki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzı, tabiat ile ilişkisi ve hayatta kalma mücadelesi (yeme-içme, giyinme ve barınma) ele alınır.*
 - Yazının icadından önceki dönemde hâkim olan sözlü kültür örneklerine (mitler, kuruluş efsaneleri) kısaca değinilir.*
- 9.2.2. Yazının icadından önce oluşan bilgi birikiminin sonraki dönemlere olan etkisini kanıtlar kullanarak açıklar.
- Yazının icadından önceki dönemlerde yaşayan insanların toplumsal, ekonomik, dinî yaşantı zenginliklerinin sonraki dönem için alt yapı oluşturduğuna ilişkin örneklerle yer verilir.*
- 9.2.3. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi kanıt sunarak yorumlar.
- Yazının kullanılmasının yönetim işleri ile vergi ve muhasebe kayıtları üzerindeki etkilerine değinilir.*
 - Yazının dünya üzerinde yayılmasındaki coğrafi etkenlere yer verilir.*
- 9.2.4. Günümüzdeki bilim dallarının insanlığın ilk dönemlerindeki köklerini konu ve yöntem bakımından analiz eder.
- Matematik, tıp, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, botanik ve coğrafya bilimlerinin insanlığın ilk dönemlerindeki örneklerine değinilir.*
 - Matematik, tıp, astronomi, fizik, kimya, biyoloji, botanik ve coğrafya bilimlerinin amaç, konu ve yöntem açılarından modern zamanlardaki bilimlerden ne tür farklılıklara sahip olduğuna değinilir.*

- 9.2.5. Medeniyet kavramını oluşturan unsurları analiz eder.
Devlet yönetimi, inanç sistemi, ordu teşkilatı, hukuk sistemi, eğitim, sanat, bilim ve felsefe gibi unsurlara değinilir.
- 9.2.6. İlk Çağ'da medeniyetlerin oluşumunda etkili olan unsurları sebep-sonuç bağlamında inceler.
a) *Medeniyetlerin oluşumunda etkili olan coğrafi, sosyal, siyasi ve ekonomik koşullara değinilir.*
b) *İlk Çağ'daki farklı bölgelerdeki devletlerin birbirleri ile ilişkilerinin medeniyet oluşumunda etkili olduğuna değinilir (Kalay Yolu, Kral Yolu, Asur-Hitit ticari ilişkilerine değinilir.).*
- 9.2.7. İlk Çağ'da Anadolu'daki medeniyetler ile diğer coğrafyalardaki medeniyetleri siyasi, sosyo-ekonomik, sosyo kültürel açılardan karşılaştırır.
Hitit, İyon, Urartu, Lidya, Frig, Likya medeniyetleri ile Sümer, Babil, Akad, Asur, Pers, Mısır, Fenike, Yunan, Çin, Hint, Roma medeniyetlerinin karşılaştırılması üzerinde durulur.
- 9.2.8. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.
a) *Konargöçer ve yerleşik hayat tarzlarının İlk Çağ'dan itibaren birbirlerini tamamlayan ve coğrafi şartlara bağlı olarak tercih edilen hayat tarzları olduğu üzerinde durulur.*
b) *Tarım Devrimi üzerinde durulur.*
- 9.2.9. Eski Çağ'da nüfus hareketliliğinin uygarlık tarihine olan etkisini sorgular.
a) *İlk Çağ'da insan topluluklarının kitlesele göçlerinin sebepleri (geçim imkânını kaybetme, iklim değışikliği, politik değışiklikler, inanç nedeniyle baskı altına alınma), belli başlı tarihî örneklerle (Ege Göçleri, Filistin'den Yahudi sürgünleri, ilk Hıristiyanların Roma baskısından kaçmaları) ele alınır.*
b) *Göçün sosyoekonomik ve sosyokültürel etkileri üzerinde durulur.*
- 9.2.10. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını meşruiyet kaynaklarına ve yönetim biçimlerine göre sorgular.
a) *İlk Çağ'da Asya ve Avrupa'da varlığını sürdüren siyasi organizasyon türleri olarak tiranlık, aristokrasi, monarşi, demokrasi, cumhuriyet ve imparatorluğa değinilir.*
b) *Siyasi gücün meşruiyet kaynakları ve siyasi gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması, silahlı güç) üzerinde durulur.*
- 9.2.11. İlk Çağ'da hukuk sistemlerinin oluşturulmasında etkili olan dinî ve beşerî kaynakları sorgular.
Sözlü ve yazılı hukuk kaynaklarına (akıl, gelenek ve kutsal kitaplar) ilişkin tarihî örnekler (Urkagina ve Hammurabi Kanunları, Hitit Hukuku ve Tevrat) ele alınır.
- 9.2.12. İlk Çağ'da hukuk sistemlerinin içeriğinden hareketle toplum hayatı hakkında çıkarımda bulunur.
Dönemin kanun metinlerinden hareketle dönemin insanların yaşam biçimleri ve bunların yansımaları üzerinde durulur.
- 9.2.13. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuku üzerindeki etkilerini sorgular.
Bu dönemin başlıca kanun metinleri (Roma Hukuku, Justinianus Kanunları, Cengiz Yasası) inceleyerek evrensel hukuk kurallarının karşılaştırılması sağlanır.

- 9.2.14. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler içeren metinleri karşılaştırarak toplumsal farklılıkları ortaya koyar.

Dönemin kanun metinlerinden (Roma Hukuku, Justinianus Kanunları, Cengiz Yasası) hareketle devletlerin sosyoekonomik ve sosyokültürel özelliklerine karşılaştırmalı olarak değinilir.

- 9.2.15. Arkeolojik buluntulardan yola çıkarak tarih öncesi dönemlere ilişkin desen ve motifleri kullandığı bir ürün tasarlar.

9.3. Orta Çağ'da Dünya

- 9.3.1. Orta Çağ'a ilişkin farklı değerlendirmeler yapılmasının altında yatan nedenleri sorgular.

Orta Çağ'ın "Karanlık Çağ" olarak nitelendirilmesinin coğrafya ve medeniyetler açısından farklı yorumlandığı üzerinde durulur.

- 9.3.2. Orta Çağ'da siyasi gücün meşruiyet kaynaklarını sorgular.

Orta Çağ'daki İslam Dünyası ve Avrupa'daki devlet yönetimlerinin meşruiyet kaynağı olarak inanç sistemlerindeki unsurlara değinilir.

- 9.3.3. Orta Çağ'daki siyasi oluşumları; bölge, yönetim ve toplumsal özellikler bakımından karşılaştırarak disiplinler arası genellemeler üretir.

a) Orta Çağ'daki İslam Dünyası ve Avrupa'daki siyasi yapılar; aralarındaki farklılıklar vurgulanarak gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, hayat ve geçim tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç), güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır.

b) Avrupa ve İslam dünyasında inancın bilimi ve felsefeyi nasıl etkilediği, bu etkinin iki kültürde ne tür farklılıklara sebep olduğuna değinilir.

- 9.3.4. Orta Çağ'da ekonomik unsurları sorgular.

a) Orta Çağ'da Asya ve Avrupa arasındaki tarım faaliyetlerine, ticarete konu olan mallara nakliye araçlarına, ticaret mekânlarına (arasta, bedesten, han, kapan, ribat, kervansaray, pazar, liman, panayır) ve paraya değinilir.

b) Kral Yolu, İpek Yolu, Kürk Yolu ve Baharat Yolu'nun dünya ticaretindeki rollerine ve bu yollara hâkim olma mücadelelerinin gerekçelerine değinilir.

- 9.3.5. Orta Çağ Avrupa'sında sosyoekonomik faaliyetlerin siyasi oluşumlara yansımaları kanıt kullanarak yorumlar.

Tarıma dayalı ekonomilerde artı ürünün bölüşümü ile toprak mülkiyeti ve vergilendirmenin siyasi ve sosyal organizasyonların (monarşi, feodalite, tabakalı toplum, kast sistemi) oluşmasındaki işlevleri ele alınır.

- 9.3.6. Orta Çağ'da Doğu dünyasında sosyoekonomik faaliyetlerin siyasi oluşumlara yansımaları kanıt kullanarak yorumlar.

Orta Çağ'da Doğu dünyasındaki ekonomik faaliyetlerin sosyal yapı ve merkezî devlet yapısına olan etkisine değinilir.

9.3.7. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askerî organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konar-göçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.

a) *Asya ve Avrupa'da var olan askerî organizasyon türlerine değinilirken bağımsız ya da ücretli savaşı toplulukların düzenli ve disiplinli ordulara dönüşmesine değinilir.*

b) *Yerleşik ve konargöçer toplulukların sosyoekonomik yapıları ele alınır.*

9.4. İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası

9.4.1. Türklerin Asya'da tarih sahnesine çıktıkları ve yaşadıkları alanlar ile başlıca kültür çevrelerini tanır.

a) *Türk adının anlamı açıklanır.*

b) *İlk Türk devletlerinin hâkim oldukları alanlar harita üzerinde gösterilir.*

9.4.2. Türklerin ilk dönemlerindeki kültürel özelliklerini çağdaşlarıyla karşılaştırır.

Çin, Sasani, Bizans, Soğdluların kültürel özellikleri dikkate alınarak karşılaştırma yapılır.

9.4.3. İlk Türk devletlerinin siyasi faaliyetlerinin sebep ve sonuçlarını, yer ve zaman bağlamında diğer devletlerle ilişkileri doğrultusunda değerlendirir.

Asya Hun Devleti'nin kurulması (MÖ 220), Asya Hun Devleti'nin yıkılması (216), Avrupa Hun Devleti'nin kurulması (370), Kavimler Göçü (375), Avrupa Hun Devleti'nin yıkılması (496), I. Kök Türk Devleti'nin kurulması (552), I. Kök Türk Devleti'nin yıkılması (630), II. Kök Türk Devleti'nin kurulması (682), II. Kök Türk Devleti'nin yıkılması (742), Uygur Devleti'nin kurulması (744) ve Uygur Devleti'nin yıkılması (840) konuları ele alınır.

9.4.4. İlk Türk devletlerinin siyasi oluşumlarını meşruiyet kaynaklarını sorgular.

a) *Asya Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri, gücün meşruiyet kaynağı (Gök Tengri ve Kut inançları); gücün maddi kaynakları (coğrafi yapı, konargöçer hayat tarzı, soy dayanışması ve silahlı güç); güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu (kurultay, ikili teşkilat yapısı ve üleş ilkesi) temaları çerçevesinde ele alınır.*

b) *"Töre"nin Türk toplum yapısı ve hukuk sistemindeki yerine ve önemine değinilir.*

c) *Kazanım kapsamındaki konular işlenirken Orhun Kitabelerinden örnekler verilir.*

ç) *Türk cihan hakimiyeti düşüncesinin ilk dayanaklarına değinilir.*

9.4.5. İlk Türk devletlerinin meşruiyet kaynaklarını çağdaşlarınıninki ile karşılaştırır.

Çin, Sasani, Bizans, Soğd, Emevi, Abbasi gibi devletler ile karşılaştırma yapılır.

9.4.6. İlk Türk devletlerinden günümüze kalan eserleri inceleyerek Türk kültürüne ilişkin çıkarımda bulunur.

Türk kültürünün eserlerini barındıran tarihî-kültürel mekânlardan faydalanılır.

9.4.7. İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşadığı coğrafyalar ile hayat tarzları arasındaki ilişkiyi analiz eder.

a) *Tarıma uygun olmayan bozkır coğrafyasının Türk topluluklarını konargöçer hayat tarzına yönelttiği vurgulanır.*

- b) *Türk topluluklarının çeşitli dönemlerde Asya içlerine ve Asya dışına yaptıkları kitlesel göçlerin onların hayat tarzlarına etkisi açıklanır.*
- c) *Askerî kültürün Türk hayat tarzındaki yeri ve öneminden hareketle Türk topluluklarının geliştirdiği ve dünya askerî tarihine mal olmuş teşkilat, teçhizat ve taktikler (süvarilik, onlu teşkilat, ok ve yay, üzenği, Turan taktiği) vurgulanır.*

9.4.8. Türk destan ve mitolojilerini inceleyerek ilk Türklerin toplumsal yaşamı hakkında çıkarımda bulunur.

9.4.9. Kavimler Göçü'nün sebep ve sonuçlarını siyasi ve sosyal açılardan analiz eder.

- a) *Kavimler Göçü'nün coğrafi dağılışı ile sosyoekonomik, sosyokültürel ve sosyopolitik sonuçları üzerinde durulur.*
- b) *Kavimler Göçü ile Asya ve Avrupa'daki siyasi yapılarda meydana gelen değişim harita üzerinde gösterilir.*
- c) *Avrupa Hun Devleti'nin kuruluşuna ve bu devletin Avrupa'ya etkilerine değinilir.*
- ç) *Türk topluluklarına değinilir.*

9.4.10. Orta Asya merkezli Türk devletlerinin birbirleri ve yakın çevresindeki devletlerle olan ilişkilerini çok yönlü analiz eder.

- a) *Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar Devletlerinin Çin, Sasani ve Bizans Devletleri ile ilişkilerinden hareketle konargöçer ve yerleşik topluluklar arasındaki ilişkilerin çatışma ve uzlaşma eksenli olarak askerî ve ekonomik boyutlardaki etkilerine değinilir.*
- b) *Hun, Kök Türk, Uygur ve Hazar siyasi oluşumlarının hâkimiyetleri altındaki topraklarda ticareti canlandırılmaya yönelik politikaları ile bu politikaların gerekçeleri üzerinde durulur.*
- c) *Orta Asya'daki topluluklar (Moğollar) ve diğer topluluklarla ilişkileri bağlamında ele alınır.*

9.5. İslam Medeniyetinin Doğuşu

9.5.1. Yeni bir dinin toplumlar üzerindeki etkilerini farklı bakış açılarına göre değerlendirir.

Devlet ve halk gözünden, yeni dine geçiş yapanlar ve buna karşı çıkanlar açısından konunun ele alınması sağlanmalıdır.

9.5.2. İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde dünyanın farklı bölgelerindeki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları karşılaştırır.

Asya, Afrika ve Avrupa'da hâkim olan siyasi oluşum ve inançlara değinilir.

9.5.3. İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde toplumda meydana getirdiği değişimleri çok yönlü olarak değerlendirir.

"Cahiliye Dönemi"ne değinilerek İslamiyet'in ortaya çıktığı toplumda meydana getirdiği inanç, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel değişimler ele alınır.

9.5.4. Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.

Hz. Muhammed Dönemi'nde Müslümanların kendilerini korumak ve İslam'ı yaymak üzere gerçek-

leştirdikleri muharebelere ve dönemin siyasi gelişmelerine [Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelişi (610), Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesi (615), Müslümanların Medine'ye hicret etmesi (622), Medine Sözleşmesi (622), Bedir Savaşı (624), Uhud Savaşı (625), Hendek Savaşı (627), Hudeybiye Barışı (628), Hayber'in Fethi (629), Mute Seferi (629), Mekke'nin Fethi (630), Huneyn Seferi (630), Taif Seferi (630), Tebük Seferi (631), Veda Haccı ve Hz. Muhammed'in vefatı (632)] değinilir.

9.5.5. İslam Devleti'nin kurum ve kuruluşları ile örgütlenmesini sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve askerî açılardan değerlendirir.

- Medine Sözleşmesi'nin öngördüğü toplum düzeni ve ilk kurumsal yapılanmalar (eğitim, idare, güvenlik ve yargı) ele alınır.*
- Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunun idaresi, sınırların genişlemesi ve ihtidalar üzerinde durulur.*
- Dört Halife Dönemi'nde İslam toplumunda yaşanan siyasi mücadeleler ile sosyal karışıklıkların sebep ve sonuçlarına ana hatlarıyla değinilir.*

9.5.6. Emeviler ile birlikte İslam Devleti'nin yapısında meydana gelen değişimleri analiz eder.

- Emeviler Dönemi'nde hilafetin saltanata dönüştüğü ve Arap olmayan unsurların (mevali) zaman zaman devlet idaresi ve sosyal yaşamda bazı haklardan mahrum bırakıldıkları vurgulanır.*
- Emeviler Dönemi'nde inanç ve siyaset ilişkisi ile keskinleşmeye başlayan mezhebi yönelimler ele alınır.*

9.5.7. Emeviler döneminde bilime katkı yapan kişilerin çalışmalarını kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda analiz eder.

- Emeviler Dönemi'nde İslamiyet'in Kuzey Afrika ve Avrupa'daki yayılışı ile İslam kültürünün Avrupa'ya etkilerine değinilir. Endülüs'teki düşünce ve kültür dünyası; önemli şahsiyetler ve tercüme faaliyetlerinden bahsedilir.*
- İbn-i Rüşd, Muhyiddin İbn-i Arabî, Zerkâlî, İbn-i Tufeyl, İbn-i Cubeyr gibi kişilere, eserlerine ve çalışmalarına yer verilir.*

9.5.8. Türklerin Abbasi Devleti'ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri analiz eder.

- Abbasiler Dönemi'ndeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmelere değinilir.*
- Halife Me'mun ve Mu'tasım Dönemlerinde Türk asker ve devlet görevlilerinin Abbasi devlet yönetiminde artan etkisi ve bu durumun sonuçları açıklanır.*
- İslam hâkimiyetinin Afrika'daki genişlemesinden hareketle Tolunoğulları (868-905), İhşidîler (935-969), Eyyubiler (1174-1250) ve Memlûk Devleti (1250-1517) öne çıkan özellikleriyle ele alınır.*

9.5.9. İslam devletleri içinde Türklerin başat öge olmalarına etki eden etmenleri kanıt kullanarak tartışır.

Türklerin ordu, teşkilat ve devlet yönetimi alanlarındaki becerileri göz önüne alınarak buna dair kanıtların sunulması sağlanır.

9.5.10. VIII-XII. yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri değerlendirir.

- İslam medeniyetinin ilim ve eğitim kurumları (Beytü'l-hikme, medreseler, camiler ve kütüphaneler) tanıtılır.*
- İslam medeniyetinde kabul görmüş dinî (nakli) ve akli ilimler ayrımı üzerinde durulur.*

9.5.11. Eski Yunan, İslam ve Doğu felsefelerini, birbirlerine etkileri bağlamında karşılaştırır.

9.5.12. İslam biliminin batı bilimine olan etkilerini kanıta dayalı olarak değerlendirir.

a) *İslam âlimlerinin (Farabî, İbn-i Sina, İmam Gazalî) öne çıkan çalışmaları ele alınır.*

b) *İslam dünyasında ortaya çıkan bilimsel gelişmelere ve bu gelişmelerin Avrupa'ya etkilerine değinilir.*

c) *İslam medeniyetinde sanata verilen öneme ve öne çıkan sanat dallarına değinilir.*

9.5.13. İslam medeniyetinin kültürel ve sanatsal özelliklerini dünyaya tanıtan proje geliştirir.

İslam medeniyetinin tanıtımına yönelik geliştirdiği projeyi ilgili kişi ve kurumlara sunar. Söz konusu kişi ve kurumlar tasarlanan projenin içeriğine göre okul yönetimi, yerel yönetimler gibi öğrencinin yakın çevresinden başlayarak TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ulusal Ajans gibi kurum ve kuruluşlar olabilir. Proje çalışmaları içeriğine bağlı olarak ilgili eğitim-öğretim dönemine yayılacaktır.

9.6. Türklerin İslamiyet'i Kabulü

9.6.1. Türklerin İslamiyet'i kabul etme sürecini ve sürece etki eden faktörleri değerlendirir.

a) *Türk topluluklarının İslamiyet'i kabullerinin bir anda ve toplu olarak değil aşamalı olarak ve farklı tarihlerde gerçekleştiğine değinilir.*

b) *Talas Savaşı, Karluklar, Karahanlı Devleti'nin kurulması, Emevilerin fetih sürecinde Türk toplulukları ile karşılaşmaları, Türklerin Emevilerden itibaren ücretli asker olarak hizmet ettikleri gibi siyasi gelişme ve açıklamalara yer verilir.*

9.6.2. İlk Türk-İslam devletlerinin oluşum ve faaliyetlerini, sebep-sonuç ilişkisine dayalı olarak değerlendirir.

Siyasi olaylardan; Gazneli Devleti'nin kurulması (963), Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması (1040), Dandakan Savaşı (1040), Pasinler Muharebesi (1048), Malazgirt Muharebesi (1071) ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması (1077), Harzemşahlar Devleti'nin kurulması (1097), Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması (1157), Gazneli Devleti'nin yıkılması (1187), Karahanlı Devleti'nin yıkılması (1212), Harzemşahlar Devleti'nin yıkılması (1230)'na yer verilir.

9.6.3. Karahanlılar ve Gazneliler örneklerinden hareketle İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatta meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

Egemenliğin meşruiyet kaynağı, hükümdarlık unvanları, adli sistem, askerî teşkilatlanma, gündelik yaşam gibi unsurlardaki değişimlere değinilir.

9.6.4. Türk-İslam devletlerinin ilk edebi ürünlerinin ortaya çıkmasının altında yatan etkenleri analiz eder.

a) *Türklerin İslamiyet'i kabulleri, batıya göçleri ve farklı kültürlerle karşılaşmaları, Türk ve İslam coğrafyasındaki güç dengelerinin değişimi dikkate alınır.*

b) *Dönemin yazılı eserleri "Kutadgu Bilig", "Divânü Lûgati't-Türk", "Atabetü'l-Hakayık" ve "Divân-ı Hikmet"e ve bunların yazılma amaçlarına değinilir.*

- 9.6.5. Türk-İslam devletlerinin ilk edebi ürünlerinin içeriğinden hareketle devlet anlayışı ve toplum düzenine ilişkin çıkarımda bulunur.
- Dönemin eserlerinden Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık'ın içeriği dikkate alınır.*
- 9.6.6. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'ndeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında değerlendirir.
- a) *Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerinin Türk ve İslam tarihinde meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel etkilerine değinilir.*
- b) *Büyük Selçuklu Devleti'nin Tuğrul Bey Dönemi'nde İslam dünyasında koruyucu rol üstlendiğine değinilir.*
- c) *Batınlık ve faaliyetlerine değinilir.*
- ç) *Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecine değinilir.*
- 9.6.7. Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim ve toplum yapısının kaynaklarını sorgular.
- a) *Büyük Selçuklu Devleti'nin güç ve yönetim yapısı; gücün meşruiyet kaynağı, gücün maddi kaynakları, güç paylaşımı ve yönetim organizasyonu temaları çerçevesinde ele alınır.*
- b) *İran ve eski Türk devlet geleneklerine ait unsurların Büyük Selçuklu devlet teşkilatındaki yerine değinilir. Bunun için divan ve ikta unsurları ele alınır.*
- 9.6.8. Büyük Selçuklu kültür ve medeniyetinin Türk kültür ve medeniyeti içindeki yerini değerlendirir.
- a) *Anadolu'nun Türkleşmesi'nde Büyük Selçuklu Devleti'nin etkisine yer verilir.*
- b) *Büyük Selçuklu Devleti'nin Türk-İslam devletleri içinde daha etkin konuma gelmesinde Abbasi Halifesi ile olan ilişkinin rolüne değinilir.*
- c) *Nizamiye Medreseleri'nin yapılanması ve Gazali'nin bu medreselere etkisine değinilir.*
- ç) *Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurları (bilimsel ve düşünsel gelişim, mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki faaliyetler) ele alınır.*

10. SINIF KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

10.1. Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi

10.1.1. Anadolu'ya yapılan Türk göçlerinin nedenlerini analiz eder.

- a) *Orta Asya Türk boylarının yaşadıkları bölgenin coğrafi konumuna değinilir.*
- b) *Türk göçleri, Orta Asya'da yaşanan iklim değişikliği, nüfus artışı, ekonomik kaynakların azalması, boyların birbirleri ile siyasi mücadeleleri, dış baskılar, salgın hastalıklar çerçevesinde ele alınır.*
- c) *Malazgirt Savaşı öncesi gelişmelere, Selçukluların Horasan bölgesindeki mücadelelerine değinilir.*

10.1.2. Anadolu'ya yapılan Türk göçlerini tarihteki diğer göçlerle karşılaştırır.

İlk Çağ'dan başlayarak gerçekleştirilen kitlesel göçler (Kavimler göçü, Amerika'ya Avrupa'dan yapılan göçler, İspanya'dan Osmanlı topraklarına yapılan Yahudi göçü) ile Orta Asya'dan yapılan Türk göçlerinin ortak ve farklı yönleri açıklanır.

10.1.3. Türklerin Anadolu'da devletleşme sürecini etkileyen faktörleri sorgular.

- a) *Oğuz boylarının önceki dönemlerde boy birliği ya da beylik gibi geçici siyasi çatılar altında bir araya gelmesi vurgulanır.*
- b) *Göçlerden önce Anadolu'nun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına değinilir.*
- c) *Anadolu'da kurulan ilk beyliklerin teşkilat yapısı ve sosyokültürel özellikleri ele alınır.*
- ç) *Türkiye Selçuklu Devleti'nin teşkilat yapısı ile sosyokültürel özellikleri ele alınır.*
- d) *Dönemin Latin ve Arap kaynaklarında Anadolu'nun ilk kez XII. yüzyılda Türkiye (Turchia, Turkiya) olarak anılmasına değinilir.*

10.1.4. Anadolu'daki ilk Türk siyasi oluşumların birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerini uzlaşma ve çatışma bağlamında değerlendirir.

- a) *Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin birbirleriyle ve çevre devletlerle olan ilişkilerine değinilir.*
- b) *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans ile mücadeleleri çerçevesinde Miryokefalon Muharebesi'ne değinilir.*

10.1.5. XI-XIV. yüzyıllar arasında Türk dünyasında meydana gelen gelişmeler ile Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesi arasında kanıta dayalı bağlantı kurar.

- a) *Türkmenlerin Anadolu'ya yönelmelerinde Türk boylarının birbirleri ile olan mücadelelerine değinilir.*
- b) *Anadolu'da kurulan Türk beylik ve devletlerinin (Danışmentliler, Saltuklular, Mengücekliler, Artuklular, Çaka Beyliği) kurulma sebep ve süreçlerine değinilir.*

10.1.6. Anadolu'ya yapılan Türk göçlerinin sosyokültürel etkilerini analiz eder.

- a) *Anadolu'da kurulan Türk beylik ve devletlerinin (Danışmentliler, Saltuklular, Mengücekliler, Artuklular, Çaka Beyliği) Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına katkıları vurgulanır.*
- b) *Anadolu'da kurulan Türk beylik ve devletlerinin sosyal, kültürel, ekonomik faaliyetleri ile mimari, sanat ve bilim alanlarındaki katkılarına değinilir.*

10.1.7. Anadolu'nun yurt edinilmesi sürecine ait tarihî eserlerin korunma durumlarını ölçüte göre değerlendirir.

Ölçütler ulusal ve uluslararası tarihî eserleri koruma kanunları çerçevesinde ele alınır.

10.1.8. Türk-İslam devletlerinin Haçlılar ile yaptıkları savaşları kazanmaları ve savaşlarda kaybetmelerinin sebeplerini sorgular.

Haçlı Seferlerinin güzergâhı, tarih aralığı, tarafları, komutanları vurgulanır.

10.1.9. Haçlılar ile Türk-İslam devlet ve beylikleri arasındaki mücadelelerin Türk-İslam dünyasına ve Avrupa'ya etkilerini değerlendirir.

- a) *Haçlı Seferlerinin Türk-İslam dünyasının birliğini sağlayıp sağlamadığına dair sorgulama yaptırılır.*
- b) *Haçlı Seferlerinin Türk-İslam dünyasındaki etkilerine değinilir.*
- c) *Haçlı Seferlerinin Avrupa'daki siyasi, ekonomik ve kültürel etkilerine değinilir.*

10.1.10. Moğol İstilasının Anadolu'da meydana getirdiği değişimi analiz eder.

- a) *Siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan değerlendirme esas alınır.*
- b) *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara karşı aldığı tedbirler ile çevresindeki diğer devlet ve beyliklerle uzlaşma arayışları üzerinde durulur.*
- c) *Babailer İsyanı'nı ortaya çıkaran faktörler ve isyanın sonuçları üzerinde durulur.*
- ç) *Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi'nin ortaya çıkmasının politik ve sosyolojik sebep ve sonuçlarına değinilir.*

10.1.11. Anadolu'nun yurt edinilmesi sürecindeki yöneticilerini Türk-İslam edebi eserlerinde çizilen ideal devlet yöneticisi özellikleri açısından değerlendirir.

Kutadgu Bilig ve Siyasetname adlı eserlerde belirtilen ideal devlet yöneticisi özelliklerine vurgu yapılır.

10.1.12. Moğol istilası sonrasında Anadolu'da düzeni sağlamak için ortaya çıkan dinî / manevi liderlerin devlet ve halkla ilişkilerini sorgular.

Anadolu'da sosyal huzurun bozulması karşısında düzenin yeniden sağlanmasına yönelik gayretleri bulunan başlıca düşünürlerin etkileri üzerinde durulur (Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Ahi Evran).

10.1.13. Anadolu ve Batı hümanizmalarını evrensel değerler açısından karşılaştırır.

- a) *XI-XIV. yüzyıllarda Türk-İslam dünyasındaki dinî / manevi önderler (Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlana) ile XIII. yüzyıldan itibaren Batı'daki hümanist akım savunucuları (Dante, Petrarca, Boccaccio) ele alınır.*
- b) *Dönemin tasavvufi düşünce, felsefe, müzik ve dergahlardaki günlük yaşam ritüelleri üzerinde durulur.*

10.2. Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)

10.2.1. XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu ve çevresindeki siyasi, sosyal ve ekonomik durumu analiz eder.

Anadolu, Avrupa ve Yakın Doğu'daki devletler ve beyliklerin siyasi, sosyal ve ekonomik durumlarına değinilir.

10.2.2. XIII. yüzyıl sonlarından itibaren Anadolu, Avrupa ve Yakın Doğu'daki devletler ve beylikler arasındaki güç mücadelesini Anadolu'nun jeopolitik konumu bağlamında değerlendirir.

- a) *Anadolu'nun jeopolitik ve jeostratejik konumuna yer verilir.*
- b) *Anadolu'da varlığını sürdüren İlhanlılar, Bizans, Trabzon Rum Devleti ve Türkiye Selçukluları sonrasında Anadolu'da kurulan beylikler arasındaki güç mücadelesi ele alınır.*

10.2.3. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu hakkında ileri sürülen farklı görüşleri sorgular.

- a) *Paul Wittek, Mehmet Fuad Köprülü ve Halil İnalcık'ın görüşleri karşılaştırılır.*
- b) *Bilimsel bilginin değişebilir olduğuna, ulaşılan yeni kaynaklar aracılığıyla ya da mevcut kaynakların araştırmacılar tarafından yeniden yorumlanmasıyla geçmişe dair bilgilerin yeniden inşa edilebileceğine dikkat çekilir.*

- 10.2.4. Osmanlı Beyliği'nin Bizans Devleti, Balkan devletleri ve diğer Türk beylikleri ile ilişkilerinden hareketle devletleşmesi sürecine ilişkin çıkarımda bulunur.
- Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumuna yer verilir.*
 - Osmanlı - Bizans ilişkileri, uzlaşma-çatışma dinamiği üzerinden ele alınır.*
 - Osmanlı Beyliği'nin sınırlarının genişlemesinin aşamalı olarak ve farklı fetih yöntemleri izlenerek uzun sürede gerçekleştiği vurgulanır.*
- 10.2.5. Bizans devlet teşkilatının Osmanlı devlet teşkilatına etkisi hakkındaki görüşleri sorgular.
- Bizans devlet teşkilatının Osmanlı devlet teşkilatına etkisi hakkında çalışmaları bulunan tarihçilerin görüşleri ele alınır. Bu bağlamda Gibbons, Mehmet Fuad Köprülü ve Paul Wittek ele alınır.*
- 10.2.6. Rumeli'nin fethi sürecindeki iskân ve istimâlet politikalarının amaçlarını ve etkilerini kanıta dayalı olarak değerlendirir.
- Osmanlı'nın, Rumeli'de hızlı hâkimiyet kurmasında izlenen iskân ve istimâlet politikalarının etkisi vurgulanır.*
 - Osmanlı Devleti'nin Anadolu'ya nispeten Rumeli'de daha hızlı hâkimiyet kurmasında, Balkanlardaki yerli unsurlar arasındaki mezhebi, siyasi ve sosyal iç çekişmelerin etkisi üzerinde durulur.*
 - Rumeli'deki fetihlerin kalıcı olmasında, gönüllü ve zorunlu olarak rol alan demografik güçlerin (dervişler, aşiretler, akıncı uç beyleri, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm) ve iskân politikasının önemi vurgulanır.*
- 10.2.7. Anadolu'daki siyasi birliği sağlamaya yönelik güç mücadelesini farklı açılardan değerlendirir.
- Beyliklerden Osmanoğulları, Karamanoğulları, Germiyanogulları, Karesioğulları'nın gözünden güç mücadelelerinin değerlendirilmesi sağlanır.*
 - Osmanlı ve diğer beyliklerin Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya yönelik faaliyetlerinin sebeplerine değinilir.*
- 10.2.8. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.
- Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki faaliyetlerine değinilir.*
- 10.2.9. Osmanlı Devleti ve Timur Devleti arasındaki mücadelenin nedenlerini değerlendirir.
- Türk dünyasındaki liderlik mücadelesi Sultan Yıldırım Bayezid ve Timur örneği üzerinden ele alınır.*
 - Osmanlı ve Timur Devletleri arasındaki mücadelelerin sebepleri tüm yönleri ile tarafların gözünden ele alınır.*
 - Timur Devleti'nin Türk dünyası üzerindeki etkilerine değinilir.*
- 10.2.10. Osmanlı Devleti ve Timur Devleti arasındaki mücadelenin sonuçlarını Anadolu ve Rumeli'deki siyasi devamlılık açısından sorgular.
- Ankara Savaşı'ndan sonra Rumeli'de toprak kayıplarının olmamasının nedenleri üzerinde durulur.*
 - Fetret Devri'ne ve Osmanlı siyasi birliğinin yeniden sağlanmasına değinilir.*
 - Sosyal ve dinî etkileri bağlamında Şeyh Bedreddin Olayı'na değinilir.*

10.2.11. Sultan II. Murat Dönemi'nde siyasi birliği yeniden sağlamaya yönelik uygulamaları analiz eder.

- a) *Sultan II. Murat Dönemi'ndeki isyanların sebep ve sonuçlarına değinilir.*
- b) *Sultan II. Murat Dönemi'nde devletin tarihî köklerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalara değinilir.*
- c) *Haçlılar ile yapılan mücadeleler ve bu mücadelelerin sonuçlarına değinilir.*

10.3. Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler

10.3.1. Osmanlı askerî sistemine ait kavramları işlevleriyle birlikte örneklendirir.

- a) *Osmanlı Devleti'nin askerî sistemine ait yaya, müselleme, pencik sistemi, devşirme, yeniçeri, tımar, kapıkulu, alplik ve gazilik kavramlarına değinilir.*
- b) *Devlete bağlı olmayan savaşçı topluluklar (aşiret savaşçıları, ücretli savaşçılar, inanç ve din uğruna savaşanlar) ile devlet askerleri (düzenli ordu) arasındaki farklar açıklanır.*
- c) *Diğer Türk beylik ve devletlerinin aksine erken tarihte aşiret güçlerinden düzenli birliklere geçen Osmanlı Devleti'nin, ilk dönem askerî teşkilatına ve bu teşkilatı oluşturan zümrelere değinilir.*
- ç) *Osmanlı askerî sisteminin unsurlarından biri olarak mehter takımına ve bunun zaman içindeki değişim ve sürekliliğine değinilir.*

10.3.2. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı ve çağdaşı devletlerin askerî güçlerini savaş stratejisi ve teknolojisi açısından karşılaştırır.

Savaş strateji ve teknolojilerinin devletlerin siyasi gücünü arttırma ve azaltmadaki etkisine değinilir.

10.3.3. Tımar sisteminin tarihsel dayanaklarını sorgular.

İslam Devleti, İran ve Selçuklu Devletlerindeki iktâ sistemine değinilir.

10.3.4. Tımar sisteminin Osmanlı devlet sistemi içindeki yeri ve önemini değerlendirir.

- a) *Siyasi, askerî, sosyal ve ekonomik açılarından değerlendirme esas alınır.*
- b) *Osmanlı toplum düzenindeki askerî (vergi vermeyen) - reaya (vergi ödeyen) ayrımının siyasi ve ekonomik temelleri üzerinde durulur.*
- c) *Osmanlı ordu sisteminde Tımarlı Sipahiler ile Yeniçeri Ocağının birbirlerine karşı birer denge unsuru olduklarına değinilir.*

10.3.5. Kapıkulu sisteminin Osmanlı kurumsallaşmasına etkisini değerlendirir.

- a) *Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasına ve devşirme sisteminin köklerine, ortaya çıkış sürecine değinilerek bunların merkezi devlet yapısının güçlenmesindeki rolleri vurgulanır.*
- b) *Yeniçeri Ocağı'yla birlikte profesyonel askerliğin başlamasının Osmanlı Devleti'ni askerî güç ve teşkilat bakımından diğer Türk Devletleri ile Avrupa devletlerinden farklılaştırdığına dikkat çekilir.*

10.3.6. Osmanlı Devleti'nin askerlik anlayışındaki değişim ve dönüşümden hareketle bugünün ve geleceğin askerlik anlayışına ilişkin çıkarımda bulunur.

10.4. Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti

10.4.1. Osmanlı devlet idaresinin ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarının birlikteliğine dayalı yapısını analiz eder.

- Osmanlı kurumsallaşmasında bürokratik birimlerin ortaya çıkış sürecine değinilir.*
- Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'deki kurumlarına ve bu kurumların devletin hâkimiyetine etkisine değinilir.*
- İlmiye sınıfının çeşitli vazifelerinden (devlet idaresi, hukuk ve adalet, ilim ve tedris) hareketle dinin Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki rolü üzerinde durulur.*
- Osmanlı dünyasında medreseler ve âlimlerin yanı sıra tekkeler ve ariflerin de bilgi üretimi ve eğitim alanında önemli vazifeler üstlendiği vurgulanır.*

10.4.2. Osmanlı coğrafyasındaki sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin ortaya çıkış sürecini ve toplumsal etkilerini analiz eder.

- Sözlü halk kültürü ile saray çevresi ve belirli şehirlerde oluşan yazılı kültür ana hatlarıyla ele alınır.*
- Sultan II. Murat Dönemi'ndeki kültürel gelişmeler üzerinde durulur.*
- Şair sultanların eserlerinden örneklere (orijinali ve günümüz Türkçesi ile) yer verilir.*

10.4.3. Osmanlı coğrafyasındaki zanaat, bilim ve sanat faaliyetleri ile bunlara bağlı olarak sosyal hayatta meydana gelen değişimleri analiz eder.

- Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'deki şehirlerin yapısındaki dönüşüm (şehir planlaması, mimari anlayış) üzerinde durulur.*
- Ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatlarına değinilir.*
- Türk dünyasında yetişmiş bilim insanlarına (Akşemseddin, Ali Kuşçu ve Uluğ Bey) ve çalışmalarına değinilir.*

10.4.4. Osmanlı kültürüne ait eserlerdeki desen ve motifleri tasarladığı ürün üzerinde kullanır.

10.4.5. Osmanlı sanat ve kültürüne ait eserlerin korunması ve tanıtılmasına ilişkin proje hazırlayarak ilgili kurum ve kuruluşlara sunar.

Proje çalışmaları içeriğine bağlı olarak ilgili eğitim-öğretim dönemine yayılacaktır.

10.5. Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)

10.5.1. İstanbul'un feth edilmesinin nedenlerini kanıta dayalı olarak sorgular.

- İstanbul'un jeopolitik konum özellikleri üzerinde durulur.*
- İstanbul'un fetih hazırlıkları ve fetih sürecine değinilir.*

10.5.2. İstanbul'un Fethi ve sonrasındaki siyasi gelişmelerin sosyoekonomik ve sosyokültürel etkilerini analiz eder.

- İstanbul'un bir Osmanlı kenti hâline gelmesindeki sürece değinilir.*
- Fethin, dünya siyasi tarihi bakımından önemine değinilir.*

- c) *İstanbul'un Fethi'nin sonuçları itibariyle feodal yapının çözülmesi, Rönesans ve reform hareketlerine etkisi vurgulanır.*
- ç) *Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde devletin genişlemesine ilişkin siyasi olaylardan hareketle bunların Osmanlı ve Avrupa üzerindeki etkilerine değinilir.*
- 10.5.3. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Osmanlı devlet teşkilatının yapılanmasının etkilerini analiz eder.
- a) *Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında İstanbul'un Fethi'nin oynadığı rolde idari, kültürel ve demografik boyutlar vurgulanır.*
- b) *Padişahın tahta çıkışında, yetki ve sorumluluklarındaki değişim, merkezîyetçi yapının pekiştirilmesi, Fatih Kanunnamesi, Divan-ı Hümâyun üyeleri ve işleyişindeki değişimin unsurlarına değinilir.*
- 10.5.4. Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında hâkimiyet kurmasının Türk ve İslam dünyası üzerindeki etkilerini analiz eder.
- a) *Anadolu ve İran coğrafyasında hâkimiyet kurma çabalarının siyasi ve sosyal etkileri üzerinde durulur.*
- b) *Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı - Memlûk ilişkileri, İslam dünyasında liderlik mücadelesi bağlamında ele alınır.*
- 10.5.5. 1520-1595 yılları arasında meydana gelen siyasi gelişmelerden yola çıkarak bu dönemin Osmanlı tarihi içindeki yerini sorgular.
- a) *Osmanlı-Habsburg mücadelesi Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurma çabaları bağlamında ele alınır.*
- b) *Osmanlı-Safevi ilişkileri Doğu'da hâkimiyet kurma çabaları bağlamında açıklanır.*
- c) *Osmanlı Devleti'nin uyguladığı ekonomi politikalarından ticaret yollarının kontrolü ve kapitülasyonlara / imtiyazlara değinilerek bunlar üzerinden kurulan uzun vadeli stratejik ortaklıklara vurgu yapılır.*
- 10.5.6. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nden itibaren Osmanlı devlet teşkilatını çağdaşı olan devlet teşkilatları ile karşılaştırır.
- a) *Sultan I. Süleyman'ın "Kanuni" olarak anılmasının gerekçeleri üzerinde durulur.*
- b) *Osmanlı devlet teşkilatının olgunluk dönemi olduğuna dikkat çekilir.*
- c) *Venedik, Ceneviz, Portekiz, İspanya, Avusturya (Habsburg İmparatorluğu), Moskova, Kiev Knezlikleri, Safevi devletlerinin teşkilât yapılarına değinilir.*
- 10.5.7. Osmanlı Devleti'nin dünya gücü hâline gelmesinde çağdaşı devletlere yönelik uyguladığı stratejileri analiz eder.
- a) *Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. yüzyıllardaki stratejik rakiplerine [Venedik, Ceneviz, Portekiz, İspanya, Avusturya (Habsburg İmparatorluğu), Safeviler, Memlûkler] karşı uyguladığı uzun vadeli politikalar ve bunların yansımaları üzerinde durulur.*
- b) *Osmanlı'nın XV ve XVI. yüzyıllarda izlediği siyasetin uzun vadeli etkileri [Roma Katolik Kilisesi'ne karşı Ortodoksluğun ve Protestanlığın himaye edilmesi, Avrupa monarşilerinin varlıklarını devam ettirmeleri (Fransa, İngiltere ve Hollanda), Afrika'daki Müslümanların himaye edilmesi] üzerinde durulur.*

- 10.5.8. Coğrafi Keşifleri ortaya çıkaran faktörleri ve keşiflerinin boyutlarını analiz eder.
- Avrupa'nın konumunun, coğrafi keşiflere etkisi değerlendirilir.*
 - Coğrafi Keşifleri gerçekleştiren denizcilerin düşünme ve çalışma biçimleri ele alınır.*
 - Coğrafi Keşiflerin hangi bölgeleri ve ülkeleri kapsadığına değinilir.*
- 10.5.9. Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikalarını, Avrupa ve Atlantik'te meydana gelen gelişmeler bağlamında değerlendirir.
- Osmanlı Devleti'nin öncelikli olarak bir kıta (kara) gücü olduğu vurgulanır ve dönemin diğer büyük kıta güçlerine kısaca değinilir.*
 - Coğrafi Keşiflerin Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinde meydana getirdiği değişimler üzerinde durulur.*
 - Osmanlı Devleti'nin stratejik amaçlı olarak Akdeniz dışına yönelme çabaları bağlamında Hint Deniz Seferleri ele alınır.*
 - Atlantik ülkelerinin (Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere, Fransa) okyanus güçleri olarak Akdeniz'e nüfuz etme çabaları üzerinde durulur.*

10.6. Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı

- 10.6.1. Topkapı Sarayı'nın Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi olduğunu kanıtlarla destekler.
- Padişahın ikametgâhı olan sarayın, aynı zamanda devlet idaresinin ve devlet adamı yetiştirilmesinin de merkezi olduğu açıklanır.*
 - Sarayın bölümleri, saray halkı ve Divân-ı Hümayuna değinilerek Osmanlı merkezî idaresinde padişah dışındaki aktörler üzerinde durulur.*
- 10.6.2. İstanbul'un devlet merkezi olmasının şehir kültürüne etkisini analiz eder.
- İstanbul'un devlet merkezi olmasının şehrin mimarisine, sosyoekonomik ve sosyokültürel etkilerine değinilir.*
 - İstanbul'da gerçekleştirilen imar ve iskân faaliyetlerine, şehir yönetiminin kurulmasına, eğitim ve vakıf kurumlarına (Sahn-ı Seman ve Süleymaniye Medreseleri) değinilir.*
- 10.6.3. Enderun Mektebi ile Osmanlı'nın çağdaşı devletlerdeki devlet adamı yetiştirme sistemlerini karşılaştırır.
- Osmanlı'nın çağdaşı olan (Avusturya, Fransa, Rusya) devletlerde devlet adamı yetiştiren yapılara değinilir, bu yapıların Enderun Mektebi ile benzerlikleri vurgulanır.*
- 10.6.4. Osmanlı Devleti'nde merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik düzenlemeleri analiz eder.
- "Devletin toprakları padişahındır" anlayışı, Fatih Kanunnâmesi ile devletin bekası için padişaha kendi öz kardeşlerini bile öldürme izninin verilmesi, padişahın Divân-ı Hümayunun başkanlığını vezir-i âzama devretmesi, haremden evlenme usulünün ve müsadere sisteminin getirilmesi konularına değinilir.*
 - Osmanlı nasihatnâme ve siyasetnâme geleneğine ait örneklerden hareketle devlet idarecisinin sahip olması gereken vasıflara değinilir.*

c) *Başlangıçtan XVII. yüzyıla kadar şehzadelerin yetiştirilme usulü ve bunun Osmanlı yönetimine etkisi vurgulanır.*

10.6.5. Osmanlı nasihatname ve siyasetnamelerindeki ideal devlet adamı özelliklerini daha önceki Türk-İslam devletlerindeki örnekleri ile karşılaştırır.

Türk-İslam devletlerindeki örnekler için Farabi'nin İdeal Devlet'i, Yusuf Has Hacıpa'nın Kutadgu Bilig ele alınır.

10.6.6. Osmanlı'daki siyasetname ve nasihatnamelerin içeriklerini batıdaki örnekleri ile karşılaştırır.

Batıdaki örnekleri için Niccolo Machiavelli'nin Prens'i, Thomas Hobbes'un Leviathan'ı gibi eserler kullanılır.

10.7. Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni

10.7.1. Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin yapısını analiz eder.

a) *İslam ve Osmanlı düşünce geleneklerinde ümmet ve millet kavramlarına yüklenen anlamlara değinilir.*

b) *Farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimlerini idare etmenin millet sistemi sayesinde mümkün olduğu vurgulanır.*

10.7.2. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı millet sistemi ile sömürgeci imparatorlukların yönetimi altındaki halklara uyguladıkları politikalara ilişkin çıkarımda bulunur.

a) *Millet sisteminin idari, hukuki, sosyal ve kültürel etkileri üzerinde durulur.*

b) *Sömürgeci devletlerin (İspanya, Portekiz, Hollanda, İngiltere, Fransa, Belçika gibi) kolonilerinde uyguladıkları politikalar üzerinde durulur.*

10.7.3. Osmanlı millet sistemini günümüz evrensel hukuk metinlerinde yer alan çok kültürlülük ilkesi doğrultusunda değerlendirir.

"Osmanlı Barışı (Pax Ottomana)" kavramına ve çok kültürlülüğün zenginlik olduğuna vurgu yapılır.

10.7.4. Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerde meydana getirdiği kültürel değişimin boyutlarına ilişkin kanıtlar sunar.

a) *Osmanlı şehir ve mahallelerindeki çok kültürlü hayat üzerinde durulur.*

b) *Bir arada yaşama kültürü çerçevesinde yemek, müzik, panayır ve şenlik, mimari, dil, edebiyat ve zanaat gibi konulardan örnekler verilir.*

c) *Dinî bayram ve törenlerin gündelik hayata yansımalarının örneklerine değinilir.*

10.7.5. Osmanlı ekonomik sistemi içinde tarımsal üretimin yerine ilişkin çıkarımda bulunur.

a) *Osmanlı Devleti'nde devletin toprak üzerindeki mülkiyeti ve çiftthane sisteminin ziraî üretimin sürdürülmesindeki rolüne değinilir.*

b) *Ekonominin temel kaynaklarından hayvancılığa da değinilir.*

10.7.6. Lonca Teşkilatı'nın kuruluş ve işleyişine ilişkin kanıtlardan yola çıkarak Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısındaki etkilerine ilişkin çıkarımda bulunur.

a) *Üretimde ziraat ve el emeğini esas alan Osmanlı ekonomik sisteminde Lonca Teşkilatının ve narh uygulamasının rolüne değinilir.*

- b) Loncaların toplumsal hayat ve mesleki eğitime etkileri üzerinde durulur.
- c) Osmanlı Devleti içindeki farklı dinî anlayışların Lonca Teşkilatlanması üzerindeki etkilerine değinilir.
- 10.7.7. Osmanlı Devleti'nde vakıfların sosyal hayattaki önemini kanıtlarla açıklar.
- a) Vakıfların tarihsel süreçteki gelişim ve değişimine değinilir.
- b) Vakıfların sosyal hayatta üstlendiği rollere (imar faaliyetleri, dinî ve sosyoekonomik hizmetler) değinilir.
- c) Sosyal hayatta vakıfların faaliyet alanlarının çeşitliliği farklı vakfiye örnekleri üzerinden ele alınır.
- 10.7.8. Osmanlı Devleti'ndeki vakıfların işlevlerini günümüzün sosyal devlet anlayışı doğrultusunda değerlendirir.
- Günümüzdeki sosyal devlet anlayışının kurumlara ve uygulama sahalarına ilişkin karşılaştırmalara yer verilir.*
- 10.7.9. Osmanlı Devleti'ndeki başlıca ticari mekânları Osmanlı ekonomisine yaptığı katkılar bakımından değerlendirir.
- Han, kapalıçarşı, bedesten, kapan, arasta gibi ticari mekânların işleyişine değinilir.*
- 10.7.10. Osmanlı ekonomik sisteminin dayandığı unsurların geçirdiği değişim ve dönüşümü analiz eder.
- a) Tımar sisteminin bozulmasının, Coğrafi Keşiflerin, klasik ticaret yollarının önemini yitirmesinin, Merkantalist ekonomik sistemin Osmanlı'ya etkileri ele alınır.
- b) Osmanlı'nın tarımdan gelişmiş sanayi ekonomisine geçememesinin sebeplerine değinilir.
- 10.7.11. Yaşadığı bölgenin tarihi ticari mekanlarının değişim, dönüşüm ve yeniden kullanımını tarihsel duyarlılık, toplum faydası ve devlet imkanları açısından değerlendirir.
- Değerlendirmede literatur araştırması yapılarak ve ilgili örneklerden hareket edilerek karşılaştırmalar yapılmasına dikkat edilir.*

11. SINIF KAZANIM VE AÇIKLAMALARI

11.1. Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti (1595-1774)

- 11.1.1. 1595-1700 yılları arasındaki süreçte Avrupa'da ve Osmanlı Devleti'nde meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri yer ve zaman bakımından ilişkilendirir.
- a) Başlıca siyasi gelişmeler olarak Haçova Muharebesi (1596), Zitvatorok Antlaşması (1606), Nasuh Paşa Antlaşması (1612), Serav Antlaşması (1618), Hotin Antlaşması (1621), Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639), Vasvar Antlaşması (1664), Girit'in Fethi (1669), Bucaş Antlaşması (1676), Bahçesaray Antlaşması (1681), II. Viyana Kuşatması (1683), Karlofça Antlaşması (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) gibi siyasi olaylara değinilir.
- b) Harita üzerinde yerleri gösterilen siyasi gelişmelerin, tarih şeridi kullanılarak zamanındaki olaylarla ilişkilendirilmesi sağlanır.

- 11.1.2. Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasının Avrupa'daki siyasi güç dengesi üzerindeki etkileri hakkında çıkarımda bulunur.
- a) *Habsburg İmparatorluğu'na karşı yürütülen uzun savaşlar neticesinde yapılan Zıttorok Antlaşması ile birlikte Avrupa diplomasisinde mütakabiliyet esasının kabul edildiği açıklanır.*
 - b) *Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı stratejik tehditler (Lehistan, Venedik, Avusturya, Rusya ve Malta) ve kayıplar bağlamında Avrupa siyasetinde kurduğu konjonktürel ittifaklara ana hatlarıyla değinilir.*
 - c) *Westfalya Barışının Avrupa'da devletler arası hukukun, modern uluslararası ilişkilerin kuruluşundaki etkisine değinilir.*
- 11.1.3. XVII. yüzyılda Osmanlı'nın doğu siyasetini analiz eder.
- Osmanlı-İran ilişkileri üzerinde durulur.*
- 11.1.4. Sömürge kavramının oluşum ve değişimini analiz eder.
- a) *Fetih, koloni, sömürge, asimilasyon, köle ticareti, misyonerlik, deniz aşırı şirketler gibi kavramlara tarihsel süreçteki içerikleri doğrultusunda değinilir.*
 - b) *Okyanusa ve Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa güçlerinin denizcilik stratejilerine ve küresel ölçekli ticari ve askerî faaliyetlerine değinilir.*
- 11.1.5. Sömürge imparatorluklarını belirli ölçütler kullanarak karşılaştırır.
- Ölçütler belirlenirken Avrupalı devletlerin denizcilik stratejileri, denizlerdeki küresel ölçekli idari, ticari ve askerî faaliyetleri dikkate alınır.*
- 11.1.6. Sömürgecilik faaliyetlerinin uygulandığı toplumların geçirdiği değişim ve dönüşüm hakkında çıkarımda bulunur.
- Sömürgecilik faaliyetlerinin, bu faaliyetlerin uygulandığı toplumdaki dinî, kültürel, siyasi, ekonomik etkilere değinilir.*
- 11.1.7. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı denizciliğini siyasi gelişmelerden hareketle değerlendirir.
- a) *Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz hâkimiyetinin zayıflamasının sebepleri üzerinde durulur.*
 - b) *Osmanlı denizciliğinde kadırgadan kalyona geçişe değinilir.*
- 11.1.8. 1700-1774 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında meydana gelen başlıca siyasi gelişmeleri yer ve zaman bakımından ilişkilendirir.
- a) *Prut Antlaşması (1711), Pasarofça Antlaşması (1718), Patrona Halil İsyanı (1730), Ahmet Paşa Antlaşması (1732), Belgrad Antlaşması (1739), Kerden Antlaşması (1746), Kapitülasyonların sürekliliğe hâle gelmesi (1740), Çeşme Baskını (1770) ve Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) gibi siyasi olaylara değinilir.*
 - b) *Harita üzerinde yerleri gösterilen siyasi gelişmelerin, tarih şeridi kullanılarak zamanındaki olaylarla ilişkilendirilmesi sağlanır.*
- 11.1.9. Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda karşılaştığı diplomatik krizleri belirli ölçütler kullanarak değerlendirir.
- a) *Avusturya İmparatorluğu, Rusya ile ilişkilere değinilir, Kırım sorunu üzerinde durulur.*

b) Ölçütler; kısa ve uzun vadeli politikalar, güç dengesi, devletlerin çıkarları hususlarına dayalı olarak oluşturulur.

11.1.10. Bir toplumda köklü değişimlerin olabilmesine zemin hazırlayan dinamikleri sorgular.

- a) Bilimsel, düşünsel, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda çözüm arayışlarına değinilir.
- b) Özgür düşünce ortamının oluşması, bilimsel çalışmaların desteklenmesi ve ekonomik destek unsurlarının rolü üzerinde durulur.
- c) Kitleli olayların (savaş, afetler, göç) değişim ihtiyacı ve çözüm arayışlarındaki etkisine değinilir.

11.2. Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı

11.2.1. XVI-XVIII. yüzyıllar arasında Avrupa'da devlet, egemenlik ve iktidar yapılarındaki değişimi siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, askerî açılardan değerlendirir.

- a) Rönesans ve Reform Hareketleri, egemenlik ve devlet yönetimine ilişkin yeni arayışlar ile aydınlanma felsefesi üzerinde durulur.
- b) Roma Katolik Kilisesi'nin fikri-manevi, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda kurduğu baskı ve vesayet, ruhban veya aristokrat olmayan kesimleri alternatif bir dünya tasavvuruna sevk ettiği vurgulanır. Söz konusu baskı ve vesayet fikri-manevi (Rönesans-Reform, Protestanlaşma) hümanist ve rasyonalist felsefelerine etkisine değinilir.
- c) Sosyopolitik (mutlak monarşilerin kurulması), sosyoekonomik (merkantilizm ve kırdan kente göç, aristokrasiye karşı tüccar burjuva sınıfının güçlenmesi), askerî ve teknolojik (ateşli silahlar, yeni gemi türleri) alanlarda yol açtığı çeşitli değişimler vurgulanır.
- ç) XVII ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa düşüncesinde meydana gelen değişimler, Machiavelli, Thomas Moore, Immanuel Kant ve Jean Jacques Rousseau'nun temel fikirleri üzerinden ele alınır.

11.2.2. XVI-XVIII. yüzyıllardaki örneklerinden yola çıkarak bilim, sanat ve felsefe arasındaki ilişkiyi analiz eder.

Rönesans Dönemi'ndeki sanatçılar, sanat eserleri, bilim adamları ve bilimsel gelişme örnekleri dikkate alınır.

11.2.3. Rönesans Dönemi sanat anlayışını tasarladığı üründe yansıtır.

11.2.4. XVI-XVIII. yüzyıllar arasında Avrupa'da bilim devriminin meydana gelmesinin altında yatan nedenleri sorgular.

- a) Özgür düşünce ortamının oluşması, bilimsel çalışmaların desteklenmesi ve ekonomik destek gibi unsurların rolü üzerinde durulur.
- b) Bilim insanlarının yöneticiler, aristokratlar ve burjuva kesimi tarafından desteklenmesine değinilir.

11.2.5. Kapitalizmin ortaya çıkması sonucunda Avrupa'da yaşanan sosyoekonomik ve sosyokültürel değişimi analiz eder.

- a) Coğrafi Keşifler sonucunda Avrupa'ya aktarılan değerli madenler ve kaynakların sermaye birikimine yol açması ve bu durumun Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi'ne etkileri üzerinde durulur.

- b) Avrupalıların Amerika kıtasına ulaşmaları sonrasında Avrupa'ya ve dünyaya yayılan değerli madenlerin ortaya çıkardığı ekonomik değişimin Osmanlı coğrafyasında enflasyona ve toprağın ticarileşmesine yol açtığına değinilir.*
- 11.2.6. XVI- XVIII. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nin devlet ve toplum yapısı ile çağdaş Avrupa devletlerinin devlet ve toplum yapısını değerlendirir.
- Değerlendirmede egemenlik anlayışı, ekonomik model, devlet-toplum ilişkisi, toplumsal sınıflandırma, savaş teknolojisi dikkate alınır.*
- 11.2.7. Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasındaki güç dengesinin bozulmasını sebep-sonuç ilişkisine dayalı olarak değerlendirir.
- a) Avrupa devletlerinin sermaye birikimini sağlaması, bilimsel teknik devrimleri gerçekleştirmesi, çağdaş eğitim kurumlarını oluşturmasına değinilir.*
- b) Osmanlı Devleti'nin ekonomi, bilimsel gelişme ve eğitim anlamında bozulması üzerinde durulur.*
- 11.2.8. XVII. yüzyılda Osmanlı veraset sisteminde meydana gelen değişimin nedenlerini sorgular.
- Hanedan üyelerinin taht mücadeleleri sırasında birbirlerini öldürmeleri, Ekber ve Erşed Sistemi, kafes usulü üzerinde durulur.*
- 11.2.9. XVII. yüzyılda Avrupa'da yaşanan iklim değişikliğinin Osmanlı tarım ekonomisine etkisini analiz eder.
- XVII. yüzyılda Avrupa'da Küçük (Mini) Buzul Çağı'nın Osmanlı'da tarımsal üretimin düşüşüne etkisi üzerinde durulur.*
- 11.2.10. Osmanlı devlet idaresi ve toplum düzenindeki çözümleri önleme çabalarını analiz eder.
- a) XVII ve XVIII. yüzyıllarda gerçekleşen muhalif hareketler (Celâli, Yeniçeri, Eyalet ve Suhte İsyanları) ve bu hareketlerin sebeplerine değinilir.*
- b) XVII. yüzyılda Sultan II. Osman, Sultan IV. Murat, Köprülü Mehmed Paşa döneminde gerçekleştirilen ıslahatlar üzerinde durulur.*
- c) Osmanlı ilim ve irfan geleneğindeki yenilik arayışları; Kâtip Çelebi, Naima Efendi, Evliya Çelebi ve Yanyalı Esad Efendi örneklerinden hareketle ele alınır.*
- ç) Lâle Devri'nde yapılan sosyal, ekonomik, mimari (özellikle İstanbul'daki imar faaliyetleri) alanındaki yeniliklerin etkilerine değinilir.*
- d) Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve gayrimüslimlerin matbaayı kullanmaya başlama süreçleri ele alınır.*
- 11.2.11. Dönemin risale ve layihalarından hareketle Osmanlı'daki devlet idaresinin çözümlerine ilişkin ölçüt oluşturur.
- Ölçüt oluşturmada Osmanlı devlet idaresindeki çözümlerin ekonomik, sosyal, askerî, idari boyutları dikkate alınır.*
- 11.2.12. XVII ve XVIII. yüzyıllardaki siyasi gelişmeleri, Osmanlı devlet idaresinin çözümlerine ilişkin oluşturduğu ölçütler doğrultusunda değerlendirir.
- a) Osmanlı ile İran ilişkileri üzerinde durulur.*

- b) Osmanlı ile Avusturya ilişkileri üzerinde durulur.
- c) Osmanlı-Lehistan ilişkilerine değinilir.
- ç) Osmanlı ile Rusya ilişkileri üzerinde durulur.
- d) Dönemin padişahlarının iç politikadaki uygulamaları (ıslahatlar) ele alınır.

11.3. Uluslararası İlişkilerde Denge Siyaseti (1774-1914)

11.3.1. Fransız İhtilali'nin sebeplerini ve ihtilal sonrasında ortaya çıkan fikir hareketlerini değerlendirir.

- a) İhtilalin siyasi, ekonomik, sosyal ve düşünsel nedenlerine değinilir.
- b) İhtilalin çok uluslu imparatorluklara ve Osmanlı Devleti'ne etkisi üzerinde durulur.

11.3.2. Avrupa'daki devletlerin sömürgecilik hareketlerinin Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi hakkında disiplinler arası bağlantılar kurarak genellemelere ulaşır.

- a) Sosyal, kültürel, ekonomik ve politik etkileri üzerinde durulur.
- b) Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte büyük güçlerin Osmanlı coğrafyasına nüfuz etme ve muhtemel bir dağılma durumunda Osmanlı topraklarını ve tabii kaynaklarını paylaşma çabaları küresel güç mücadelesi bağlamında ele alınır.

11.3.3. Başlangıcından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Şark Meselesi'nin yansımalarını sorgular.

- a) 1815 Viyana Kongresi ile başlayan süreçte büyük güçlerin müdahalesiyle uluslararası boyut kazanan konular (1821 Rum İsyanı ve sonrasında Yunanistan'ın kurulması, Kırım Savaşı ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin Paris Antlaşması ile Avrupa devletler hukukuna dâhil edilmesi, 93 Harbi ve sonrasında Berlin Kongresi ile Doğu Anadolu'daki Ermeni Meselesi ve Makedonya Sorunu'nun tanımlanması) bağlamında Osmanlı Devleti'nin varlığının Avrupalı devletler tarafından tehdit edildiği üzerinde durulur.
- b) Kırım'ın ilhâk edilmesi, Kırım Savaşı, 93 Harbi sonrasında Osmanlı Devleti'ne yapılan göçler üzerinde durulur.
- c) Avrupa'da XIX. yüzyılda siyasi birliğini tamamlayan devletler bağlamında Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf oluşumlarına değinilir.

11.3.4. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimine rağmen güç kazanması ve nüfuz alanını genişletme çabalarını analiz eder.

- a) Mısır'ın işgali, Fransız-İngiliz rekabeti ve Fransız sömürgeciliğine değinilir.
- b) Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki modernleşme hareketlerine değinilir.

11.3.5. Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki yayılcı politikasını Avrupalı devletlerin politikasıyla karşılaştırarak değerlendirir.

- a) 1768-1914 arasında Osmanlı Devleti'nin en büyük stratejik rakibinin Çarlık Rusya'sı olduğu açıklanır. Kara ve denizlerdeki Osmanlı-Rus mücadelesinin önceki kazanımlar kapsamında ele alındığı hatırlatılarak bu mücadeleler sonrasında yapılan antlaşmaların Osmanlı Devleti aleyhine Rusya'ya sağladığı kazanımlar ele alınır.

b) Rusya'nın Boğazları kontrol ve Boğazlardan serbest geçiş hakkı gibi talepleri karşısında İngiltere, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin Boğazları tahkim ederek ve diplomatik girişimlerde bulunarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasına değinilir.

11.3.6. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşadığı toprak kayıplarının etkilerini analiz eder.

a) Balkan Savaşları ve sonrasında Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının kaybı, İngiliz-Rus-Fransız ittifakı ve Reval Görüşmesi, Birinci Dünya Savaşı arifesinde Osmanlı Hükümeti'nin çeşitli büyük güçler ile ittifak arayışları ve Almanya ile yakınlaşması üzerinde durulur.

b) Balkan Savaşlarından sonra Anadolu'ya yapılan göçler üzerinde durulur.

11.3.7. 1774-1914 yılları arasındaki Avrupa'da ve Osmanlı'da gerçekleşen siyasi gelişmeleri yer ve zaman bakımından ilişkilendirir.

a) Aynalıkavak Tenkihnamesi (1779), Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı (1783), Fransız İhtilali (1789), Zıstovi Antlaşması (1791), Yaş Antlaşması (1792), Fransa tarafından Mısır'ın işgali (1798), El-Ariş Antlaşması (1801), Sırp İsyanı (1804), Sened-i İttifak (1808), Bükreş Antlaşması (1812), Viyana Kongresi (1815), Rum İsyanı (1821), Sudan'da Mısır-Osmanlı hakimiyetinin kurulması (1821-1881), Navarin Olayı (1827), Edirne Antlaşması (1829), Fransızların Cezayir'i alması (1830), Kütahya Antlaşması (1833), Hünkâr İskeleyi Antlaşması (1833), Balta Limanı Antlaşması (1838), Nizip Muharebesi (1839), Tanzimat Fermanı (1839), Londra Antlaşması (1840), Londra Boğazlar Sözleşmesi (1841), Kırım Savaşı (1853-1856), Islahat Fermanı (1856), Paris Antlaşması (1856), Süveyş Kanalı'nın açılması (1869), Kanun-î Esasî'nin ilanı (1876), Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878), Ayastefanos Antlaşması (1878), İngilizlerin Kıbrıs'ı işgali (1878), Berlin Antlaşması (1878), Fransızların Tunus'u işgali (1881), Düyûn-ı Umûmiye İdaresinin kurulması (1881), Üçlü İttifak'ın kurulması (1882), İngilizlerin Mısır'ı işgali (1882), Üçlü İtilaf'ın kurulması (1907), II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), Bulgaristan'ın bağımsız olması (1908), Girit'in Yunanistan tarafından işgali (1908), Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakı (1908), 31 Mart Olayı (1909), Trablusgarp Savaşı (1911), Uşi Antlaşması (1912), I. Balkan Savaşı (1912), Londra Antlaşması (1913), Bâbiâli Baskını (1913), II. Balkan Savaşı (1913), Atina Antlaşması (1913), İstanbul Antlaşması (1913) ve Bükreş Antlaşması (1913) olaylarına değinilir.

b) Siyasi gelişmeler, Avrupa ve Osmanlı'nın birbirini etkilemesi bağlamında ele alınır.

c) Harita üzerinde yerleri gösterilen siyasi gelişmelerin, tarih şeridi kullanılarak zamanındaki olaylarla ilişkilendirilmesi sağlanır.

11.4. Devrimler Çağında Değişen Devlet-Toplum İlişkileri

11.4.1. Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan fikir akımlarının devlet-toplum ilişkilerinde meydana getirdiği etkilere dair kanıt sunar.

a) Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikir akımlarının; imparatorlukların (Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı) siyasi hayatlarına etkilerine ilişkin örneklere yer verilir. Bu bağlamda Avrupalı devletlerin Balkanlara yönelik politikalarının Osmanlı Devleti'ne etkilerine (Sırp İsyanı, Rum İsyanı ve Navarin Olayı) değinilir.

b) Millet, milliyetçilik, millî devlet, cumhuriyet kavramları irdelenir.

11.4.2. Sanayi Devrimi'nin Avrupa'da ortaya çıkmasının temel dinamiklerini sorgular.

Sermaye birikiminin oluşması, kapitalist ilişkilerin yoğunlaşması, bilimsel-teknik devrimlerin ekonomiye yansımaları üzerinde durulur.

11.4.3. XIX. yüzyılda Avrupa'daki siyasal ve toplumsal mücadelelerin günümüze yansıyan etkileri hakkında çıkarımda bulunur.

a) *Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında belirginleşen sınıflı toplum yapısının mutlakiyetçi monarşilerin anayasal monarşilere dönüşmesi üzerindeki etkisi vurgulanır.*

b) *Avrupa'daki 1830-1848 İhtilallerinin sosyoekonomik ve sosyopolitik etkileri kısaca vurgulanır.*

c) *Avrupa modern siyasi ideolojileri (liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, Marksizm) tanıtilerek bunların toplumsal etkilerine değinilir.*

11.4.4. Osmanlı Devleti'nde idari, malî ve askerlik konularındaki düzenlemelerin siyasi ve sosyal boyutlarını analiz eder.

a) *Osmanlı Devleti'nin Batı tipi yeni bir düzenli ordu kurma girişimlerinin (Nizam-ı Cedid, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye, Asâkir-i Nizamiye, Mızıkâ-i Hü mâ-yun), merkezi idarenin otoritesini arttırma amaçlı çabalar olduğu da vurgulanır.*

b) *Tanzimat ve Islahat Fermanlarının içeriğine değinilir.*

c) *Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'da uygulanmaya başlanan zorunlu askerlik sistemi ile bu sistemin ulus devletlerin kurulması ve cumhuriyet rejimlerinin ortaya çıkması üzerindeki etkilerine değinilir.*

ç) *Osmanlı Devleti'nde tebaadan vatandaşlığa geçiş sürecinde askere alma anlayış ve yöntemindeki değişim üzerinde durulur.*

d) *Düzenli bir ordu kurmanın önündeki siyasi, ekonomik, coğrafi ve teknolojik engeller üzerinde durulur. Muafiyetlere ve "bedel-i askerî" uygulamasına değinilir.*

e) *Vergi toplamada değişiklik yapılmasına değinilir.*

f) *Osmanlı yönetim merkezinin farklı dönemlerde Bab-ı Alî'de, Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında toplanması üzerinde durulur.*

11.4.5. Ulus devletleşme, endüstrileşme ve merkezileşme süreçlerinin sosyal hayata yansımalarını analiz eder.

XIX. yüzyılda artan politik-askerî ve sosyoekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde devlet idarecilerinin ülkelerindeki nüfusu arttırmaya çalıştıkları ve demografik gücü bir millî güç unsuru olarak kullandıkları vurgulanır.

11.4.6. Osmanlı Devleti'ndeki sosyal yardım kurumlarının işlevlerini, günümüzdeki sosyal devlet anlayışının özelliklerini karşılaştırır.

a) *Avrupa'nın genelinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de eğitim ve sağlık alanlarında faaliyette bulunan dinî vakıflar ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yerini devlet kurumlarının almaya başlamasının gerekçelerine değinilir.*

b) *Sultan II. Abdülhamit Dönemi'nde devlet hastanelerinin ve Dârülaceze gibi sosyal yardım kurumlarının kurulması, emeklilik sistemi ve yoksul aylığı uygulamaları ele alınır. Bu uygulamaların günümüzde de varlıklarını sürdürdükleri vurgulanır.*

- 11.4.7. Osmanlı eğitim kurumlarındaki çeşitliliğin toplumsal ve kültürel hayatta oluşturduğu etkileri değerlendirir.
- Klasik eğitim kurumları, yenileşme hareketleri ile birlikte açılan okullar ve azınlık okulları ele alınır.*
 - Avrupa devletleriyle girilen siyasi ve askerî rekabet çerçevesinde açılan kurumlara (Hendesehane ve Mühendishaneler, Mekteb-i Harbiye, Tıbbiye ve diğer meslek okullarına) değinilir.*
 - Yeni öğretim kurumlarında bürokrasiye memur yetiştirilmesi üzerinde durulur.*
 - Sultan II. Mahmut Dönemi'nden itibaren zorunlu örgün eğitimin başlatılmasına değinilir.*
 - Osmanlı Devleti'nde açılan yabancı ve misyoner okulları ile azınlık okullarına değinilerek Sultan II. Abdülhamit Dönemi'nde devlet tarafından kurulan okullar ele alınır.*
- 11.4.8. Osmanlı hukuk sistemindeki çeşitliliğin siyasal, toplumsal ve kültürel hayatta oluşturduğu etkilerini değerlendirir.
- Şer'îye mahkemeleri, Nizamiye Mahkemeleri, Konsolosluk ve azınlık (cemaat) mahkemelerine değinilir.*
 - Mecelle'nin hazırlanması ve içeriği üzerinde durulur.*
 - Batılı kanunların (ceza, borçlar, ticaret kanunları) Osmanlı hukuk sistemine uyarlanmasına değinilir.*
- 11.4.9. Osmanlı Devleti'nde ulaşım ve haberleşme alanındaki yeniliklerin Osmanlı toplumunun değişiminde oynadığı roller hakkında kanıta dayalı çıkarım yapar.
- Osmanlı Devleti'ndeki ulaşım ve haberleşme alanındaki düzenlemelerin siyasi, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri üzerinde durulur.*
- 11.4.10. Osmanlı Devleti'nde anayasa hukukunun gelişmesini sorgular.
- Türk kamu hukuku açısından Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-ı Esasî'nin kabul edilmesine yönelik çabalar üzerinde durulur.*
 - Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı hukuk sisteminde meydana gelen değişiklikler ve çıkarılan başlıca kanunlar; devlet-toplum ilişkileri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasi sistemine entegrasyonu çerçevesinde ele alınır.*
 - Müslüman ve gayrimüslimlerin eşitliğinin sağlanması çerçevesinde modern vatandaşlık kavramı üzerinde durulur.*
- 11.4.11. Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önlemeye yönelik düşünce akımlarının temel tezlerini karşılaştırır.
- Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük, Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet ile sosyalizm üzerinde durulur.*
 - Fikir akımlarının Osmanlı siyasetindeki etkisinin boyutları irdelenir.*
 - Sultan II. Abdülhamit'in İslamcılık düşüncesini dış politikada kullanmasına değinilir.*
- 11.4.12. Osmanlı Devleti'nde siyasi iktidara yönelik muhalif hareketleri sorgular.
- Siyasi örgütlenmeler içinde Yeni Osmanlılar Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meşrutiyeti ilan ettirmeye yönelik çabaları üzerinde durulur.*
 - Meşrutiyet dönemlerinde anayasa, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan ve seçimlere değinilir.*

11.4.13. Meşrutiyet dönemlerinde gerçekleştirilen darbelerin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini ve günümüze olan yansımalarını değerlendirir.

- a) 1876, 1909 ve 1913 darbelerinin aktörlerine, iç ve dış sebeplerine, gerçekleştirilme şekillerine ve sosyopolitik sonuçlarına değinilir.
- b) Devletin siyasi düzenini sekteye uğratan darbeler döneminde yaşanan toprak kayıplarına (Sırbistan, Bulgaristan, Girit, Bosna-Hersek, Arnavutluk) değinilir.

11.5. Sermaye ve Emek

11.5.1. Sanayi Devrimi sürecinde ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçişin uygarlık tarihindeki sonuçlarını farklı görüş açılarına göre değerlendirir.

- a) Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişe değinilir.
- b) El emeğine dayalı ziraî üretim ve zanaat üretimi ile endüstriyel üretim arasındaki farklılıklar bağlamında çalışma ortamı, üretim aletleri, üretimin hızı ve miktarı, üretim organizasyonu ve çalışma disiplini hususları üzerinde durulur.
- c) Sınıfsal farklılıkların belirginleşmesine ve yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına değinilir.
- ç) Liberalizm ve Marksizm bakış açılarından değerlendirme yapılır.

11.5.2. Avrupa kapitalizminin Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkilerini analiz eder.

- a) Küçük ve orta ölçekli işletmelerin tasfiye olmasına değinilir.
- b) Gümrük ve ticaret antlaşmalarının sınırlayıcılığı ve yerli üretim yerine ithalatın tercih edilmesi faktörleri üzerinde durulur.

11.5.3. Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nde sanayiye güçlendirmek için yapılan uygulamaları kanıtlara dayalı olarak sorgular.

- a) Sanayi-i Islah Komisyonu'nun çalışmaları üzerinde durulur.
- b) Devletin ve özel sektörün sanayileşme çabalarının önündeki engeller (sermaye, bilim ve teknoloji, yetişmiş personel ve uzun vadeli strateji konularındaki yetersizlikler) üzerinde durulur.

11.5.4. Avrupa devletlerinin Osmanlı ekonomisi üzerinde kontrol sağlamaya yönelik faaliyetlerini analiz eder.

Baltalimanı Anlaşması, ilk dış borçlanma, Duyun-u Umumiye İdaresi, Reji İdaresi gibi konular üzerinde durulur.

11.5.5. Ekonomik bağımlılığı ortadan kaldırmak için uygulanan Millî İktisat politikasını analiz eder.

- a) Müslüman Türk girişimci sınıfı oluşturulma çabası üzerinde durulur.
- b) Birinci Dünya Savaşı sırasında kapitülasyonların tek taraflı kaldırılmasına değinilir.
- c) Millî anonim şirketler, millî bankalar ve kooperatifler kurulmasına değinilir.

11.6. XIX ve XX. Yüzyılda Değişen Gündelik Hayat

11.6.1. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Türk ve Müslüman halkın Anadolu'ya yaptığı göçlerin millî devletin nüfus yapısına etkilerini analiz eder.

- Kaybedilen topraklardan yapılan göçlerin, Müslüman Türk kimliğinin değişimine etkisi üzerinde durulur.*
- Anadolu'ya gelen göçmenlerin iskânına değinilir.*
- İmparatorlukların ulus-devletlere dönüşme süreçlerinin beraberinde demografik hareketleri getirmesine değinilir.*

11.6.2. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşen göçleri farklı bakış açılarından değerlendirir.

Bu dönemdeki göçler; göç eden kadın, erkek, çocuk; göç yolunda karşılaşılan insanlar; göç ettikleri ülkenin halkı; göçmenleri yerleştirmekle sorumlu devlet memurları gözünden ele alınır.

11.6.3. Yaşadığı bölgede Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşen göçlerin etkilerini değerlendirir.

Yaşadığı bölgede Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşen göçlerin araştırılması ve incelenmesi sağlanır.

11.6.4. Modernleşmeyle birlikte sosyal, ekonomik ve politik dönüşümlerin gündelik hayata etkilerini analiz eder.

- Tüketim alışkanlıklarının değişmesi üzerinde durulur.*
- XIX. yüzyılda gazetelerin ve diğer süreli yayınların artmasıyla birlikte kamuoyu kavramının sosyal bir gerçeklik hâline geldiğine değinilir.*
- Kültür endüstrisi ile birlikte ortaya çıkan popüler kültür ve sanat ürünlerine değinilerek bunların sosyal hayatta meydana getirdiği değişimler üzerinde durulur.*
- Gündelik hayatın modernleşmesine ilişkin edebi eserlerden örnekler ele alınır.*
- Moderniteyle birlikte birey ve toplumun zaman tasavvurundaki değişim (iş zamanı - boş zaman) ve bu değişimin sosyal hayata yansımaları üzerinde durulur.*
- Modern şehirlerin dokusunda yaşanan değişim, Avrupa'nın büyük metropollerini ile Osmanlı şehirlerinden İstanbul, İzmir ve Selanik üzerinden ele alınır.*

